

ČETRTI BATALJON GORENJSKEGA ODREDA

PARTIZANI V SELŠKI DOLINI V PRVI POLOVICI LETA 1943

I

Druga ali Janušкова četa Gorenjskega odreda

Janko Lužnar-Janušek je bil Bizjakov iz Dolenje vasi, kjer je bil rojen leta 1913. Po poklicu je bil šofer in mehanik. Zaposlen je bil v Škofji Loki. Zaradi sodelovanja z Osvobodilno fronto je moral zapustiti delo in je aprila in maja 1942 živel ilegalno. Iskal je pot v partizane, ki jo je po zvezi skozi Železnike tudi dobil, kajti njegov sorodnik Franc Jelenc iz Smoleve (r. 1913) je bil tedaj že partizan. S partizansko skupino, v kateri je bil Jelenc, je vzdrževal zvezo Janko Lotrič-Falenko iz Železnikov. Tako je Jelenc preko svojih domačih Januška napotil do Falenka, ki da ga bo pospremil v partizane. Janušek je torej prišel v Železnike zadnje dni maja 1942, tu dobil Janka Lotriča-Falenka in ta ga je 31. maja pripeljal v partizansko taborišče na kopišču Lipovec na Vancovcu, uro hoda iz Železnikov. V tej partizanski skupini sta tedaj bila tudi Valentin Pavšič iz Železnikov in Pavle Inglič-Bar.¹

Vlastimir Vardjan-Lojze je bil rojen leta 1922 v Ložu na Notranjskem. Kasneje je s starši stanoval v Ljubljani, kjer je maturiral na realni gimnaziji in se v šol. letu 1941/42 vpisal na strojno fakulteto. Maja 1942 so študentje Savo in Rado Osredkar, Mirko Sušteršič in Vlastimir Vardjan morali oditi v ilegalo. Še isti mesec so že prišli med gorenjske partizane. Razporejeni so bili v Selško četo 2. bataljona I. grupe odredov.²

Ta četa je obstajala do 9. septembra 1942, ko so jo sovražniki na Lipniški planini na Jelovici razbili. Septembra in oktobra 1942 je bila v njej Janušкова skupina. Okrog 26. oktobra 1942 je izpod Stola na Jelovico prišel Cankarjev bataljon. Nekaj njegovih borcev je bilo razporejenih v Januškovo skupino, ki je tedaj postala 2. četa tega bataljona. Od prejšnjih 15 je sedaj narastla na okrog 25 borcev. Komandir čete je postal Janušek, politični komisar pa Lojze.³

Sredi decembra 1942 so vse tri čete Cankarjevega bataljona taborile na Taležu nad Ribnem. Od tu pa se je Janušкова četa okrog 20. decembra premaknila v strmine Pašnega vrha (kota 1278 m) nad Podlonkom. Borci so si taborišče uredili v gozdarski bajti in v zemljankah, ki so jih tam v bližini izkopali. Tu so dočakali novo leto 1943 in nameravali ostati dalj časa, da bi prezimili. Prva domačija pod njimi je bila Brsničarjeva, imenovana »zadnja rezerva«, kamor so se partizani že prej večkrat zatekli. Do konca vojne je to bila prava partizanska hiša.⁴

Prav tedaj pa je pri gorenjskih partizanskih enotah nastala važna organizacijska sprememba. Dne 26. decembra 1942 so ukinili 1. »Gorenjsko« grupo odredov in namesto nje ustanovili Gorenjski odred. Štab Gorenjskega odreda je 1. januarja 1943 izdal povelje, s katerim so njegovi bataljoni dobili nova imena, in sicer:

1. »Cankarjev« bataljon se je preimenoval v bataljon »Jožeta Gregorčiča«, 2. »Poključski« bataljon je postal bataljon »Poldeta Stražišarja«, 3. »Poljanski« bataljon pa bataljon »Lojzeta Kebeta«. Imenovan je bil še 4. bataljon »Staneta Žagarja« z operativnim področjem pod Storžičem in Krvavcem, ki pa potem ni bil ustanovljen.⁵ To so imena bataljonov štirih vodilnih organizatorjev NOB na Gorenjskem, ki so leta 1942 že padli.

Čete 1. bataljona »Jožeta Gregorčiča« so bile januarja 1943 takole razporejene:

1. četa »Jelovška« je imela sektor od Jamnika do Križne gore, 2. četa »Januškov« je delovala na sektorju: Prtovč–Lenart–Davča, 3. četa se je zadrževala na severnem robu Jelovice.

V začetku januarja 1943 so bili v Januškovski četi naslednji borci.

Komandir Janko L u z n a r-Janušek, politkomisar Vlasto V a r d j a n-Lojze, pom. politkomisarja Anton L o n c n a r-Zoro (z Jesenic), Ivan S o k l i č-Remi intendant, komandir voda Jože L u z n a r-Miha (r. 1911, Železniki), politdelegat Ludvik N o v a k-Aleksander (r. 1911, Idrija), puškomitraljezec Franjo (bivši orožnik), puškomitraljezec Jože V e b e r-Čoč (r. 1922, Češnjica), puškomitraljezec Janko P r e z e l j-Stane (r. 1923, Češnjica) in borci: brata Franc in Janez L o t r i č (Cekovceva iz Železnikov), Leon D r o l (r. 1920, Dobrava), Anton Ž b o n t a r-Slavc (r. 1923, Zali Log), Stane P o d l i p n i k-Porobek (r. 1922, Kališe), Tine S t a r o v e r s k i-Sašo (Kropa), Zoran D o b r a v e c-Grm ter Čuk, Kavboj, Robin, Slovenec in Tomaž. Vseh skupaj je četa tedaj imela okrog 25 borcev.⁶

Mobilizacija

Osnovni nalogi gorenjskih partizanov sta tedaj bili mobilizacija in priprave na prezimitev.

Na javnem zborovanju v Kranju 27. septembra 1942 je šef civilne uprave za Gorenjsko Friedrich Rainer napovedal začetek nemške vojaške mobilizacije. Najmlajši vojaki bivše jugoslovanske vojske so bili naborniki, rojeni leta 1919. Jeseni

Fantje iz Železnikov po nogometni igri leta 1940 pred Vancarjevo hišo Na plavžu. Od leve: Franc Kavčič, Franc Lotrič-Lančko, Jože Keržar-Dešmanov, Anton Lotrič-Fajgelnov, Mirko Klopčič-Mišo, Jože Kristan, Franc Gortnar, Franc Lotrič-Fajgelnov, Janko Lotrič-Fajgelnov. Vsi so kasneje odšli v partizane (s križcem označeni so padli)

Pri plavžu v Železnikih leta 1942 preden so odšli v partizane v 4. bataljon Gorenjskega odreda. Od leve: Jože Blaznik, Avgust Frelih in Anton Torkar (padel kot borec Prešernove brigade 21. julija 1943 v Labinjah nad Cerknim)

1942 sta tedaj prišla prva na vrsto za vojaški nabor letnika 1923 in 1924, v prvih mesecih leta 1943 pa so se zvrstili vojni obvezniki, rojeni v letih 1925, 1922, 1921 in 1920.

Ko so nemške oblasti začele z novačenjem letnikov 1923 in 1924, je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske ukazalo »nemški mobilizaciji slovenskih mož in fantov postaviti nasproti partizansko protimobilizacijo«.⁷

Naborniki iz Železnikov in bližnjih vasi so se odločili, da ne bodo šli v nemško vojsko in potem na rusko ali kako drugo fronto, pač pa bodo odšli v partizane, ko bodo začeli prihajati nemški pozivi. Začeli so si pripravljati obleko, obutev, nahrbtnike. Nekateri so si oskrbeli celo orožje. Rajonski aktivisti OF so s terenskimi aktivisti spodbujali in vodili priprave. V Železnikih in večjem delu Selške doline je Janušкова četa izvajala partizansko protimobilizacijo. Na levem bregu Sore od Lajš do Križne Gore pa je mobilizacijo izvajala Jelovška četa.

Decembra 1942 in v začetku januarja 1943 je bilo več sestankov med vodstvom Januškovе čete in terenskimi aktivisti. Sestajali so se pri Kosu v Ojstrem Vrh, v Grapi pri žagarju Jožku Pegamu, v kašči pri Luku na Škovinah, v Lenartovem kozolcu v Dašnjici in pri Štancarju na Prtovču.

V začetku januarja so nekateri naborniki letnikov 1923 in 1924 že dobili pozive za v nemško vojsko, drugi pa so jih v kratkem pričakovali. Odločili so se torej za skupen odhod v partizane. Sklenili so, da se v nedeljo zvečer 10. januarja zberejo v gostilni Ratitovec na Česnjici. Gostilno bi partizani zvečer obkolili, nekajkrat ustrelili v zrak in s tem dali vedeti nemškemu orožniku v Železnikih, da so nabornike nasilno odpeljali. To bi bilo opravičilo za starše, ki bi naslednjega dne prijavljali »aretacijo ali ugrabitev« svojega sina. Četa je tedaj taborila pri Prtovču, kamor so nabornike tudi napotili. Med organizatorji te mobilizacije v Železnikih je bil Marjan Šmid, v Martinj Vrh pa Anton Žbontar-Slavc.

Dne 6. januarja popoldne se je Marjan Šmid vračal s Prtovča, kjer se je razgovarjal o odhodu v partizane, domov v Železnike. Okrog Egrave hiše in okrog

svojega doma je opazil nemške orožnike. Ker se mu je to zdelo sumljivo, ni šel domov, pač pa se je obrnil, da bi se izognil orožnikom. Srečal je Marico Kavčič, Strojčevčev, in jo seznanil z zadevo. Naročil ji je, naj pove bratu Francu in še drugim, naj se ne zbirajo na Češnjici, pač pa naj čimprej odidejo na Prtovč v partizane, ker o partizanski mobilizaciji verjetno že nekoliko sumijo. Še isti večer je bil v Draboslovici pri sorodnikih, kjer je imel spravljeno svojo opremo, in odšel na Prtovč. Naslednjega dne zjutraj je že bil med partizani Januškovе čete, ki je taborila nad Plenšakom.

Dne 7. januarja popoldne je močnejša orožniška patrola iz Železnikov, kakih 20 mož, prišla iz Mlak na Prtovč in se skozi Plenšak in Jesenovec vrnila v Železnike. Tudi to je potrjevalo, da orožniki res nekaj sumijo v zvezi s pripravami na mobilizacijo. Tega dne je v Januškovо četo prišel tudi Franc Šmid-Avgust iz Draboslovice, dva dni za njim pa še njegov brat Jože (r. 1925).⁸

Železnikarski naborniki s Trnja in iz Gorenjega konca (sedaj Na plavžu) so imeli 6. januarja popoldne (tedaj praznik sv. Treh kraljev) v gostilni pri Dolencu v Njivah poslovilni večer. V veselem razpoloženju so prepevali narodne in partizanske pesmi, kolikor so jih do tedaj znali, in se tako poslavljali od doma. Dne 9. januarja zvečer so nekateri odšli na Prtovč, nekateri pa v Martinj Vrh v partizane.

Nemški orožniki so bili presenečeni in ogorčeni. Presenečeni zato, ker niso pričakovali, da bodo ti mladi fantje sredi zime odšli v gozdove. Ogorčeni pa so bili zato, ker je bil ta pobeg tako množičen. Ljudje so se zavedali, da se bodo Nemci maščevali, le na kakšen način, tega niso mogli vedeti. Moreča skrb je legla na prebivalce v dolini.

Zimsko taborjenje

Dne 8. januarja zvečer se je četa s Prtovča premaknila v Ojstri Vrh. Manjša patrola se je vrnila v Podlonk in na Prtovč, kjer je 9. januarja zvečer sprejela skupino mobilizirancev iz Železnikov, Draboslovice, Podlonka in Prtovča. Z njimi je naslednji večer odšla skozi Plenšak v Martinj Vrh. Druge četne patrole so novice dobile v Martinj Vrh, Ojstrem Vrh, Rovtu in okrog Lenarta.

Dne 11. januarja se je četa z novinci zbrala pri Mšiču v Martinj Vrh. Zvečer se je pomaknila nekoliko višje h Karbuskarju pod Koprivnik. Vsega skupaj je tedaj bilo okrog 50 borcev in novince je bilo treba porazdeliti v vode. Nekaj starejših partizanov so tega dne sprejeli v partijsko celico čete. Manjša skupina s puškomi-traljezcem Franjem je bila pri Pučarju, to je v severnem delu Martinj Vrh.

Ker so Nemci požigali hiše, kjer so ugotovili, da so se zadrževali partizani, je komanda čete skrbela za to, da si je taborišča izbirala na krajih, kjer prebivalstvo ne bi bilo ogroženo. Le v najnujnejših primerih in za čimmanj časa so se borci smeli zadrževati po domačijah. K sreči ta zima ni bila tako huda kakor prejšnja. Bilo je manj snega pa tudi mraz ponoči ni bil večji od -15°C . Za četrta taborišča so še najbolj prišla v poštev razna oglarska kopišča. Tu je bila oglarska bajta, ob njej po ena ali več barak za shranjevanje oglja in orodja. Imeli so oglje, ki je bilo zelo primerna kurjava predvsem za to, ker se ni kadilo. Tudi voda je bila v bližini. Sicer pa je pozimi največkrat kar sneg nadomeščal vodo.

Dne 12. januarja se je četa od Karbuskarja in Pučarja premaknila v Gače, to je na zahodno pobočje Smrekovnika nad vasjo Potok. V večji gozdarski koči s konjsko stajo, ki je bila last Borisa Globočnika iz Železnikov, se je četa zadrževala približno teden dni. Ta čas je na prigovarjanje očeta, ki se je bal maščevanja Nemcev, pobegnil iz čete Žagarjev sin iz Osojnika. Javil se je nemškimi orožnikom

na Zalem Logu, ki so ga takoj pospremili v Škofjo Loko, od koder je bil poslan v nemško vojsko. Partizani so zato Žagarju zaplenili vola in gospodarju naročili, naj »tatvino« prijavijo nemškim orožnikom. Ko je Žagar odšel na Zali Log, je četa pripravila zasedo, da bi napadla orožniško patrolo, ki naj bi z Žagarjem prišla v Osojnik. Orožniška patrola je res prišla, vendar po drugi poti in tako je partizanska zaseda ni mogla napasti. Tedaj je Janko Prezelj-Stane postal komandir voda.

Okrog 20. januarja se je četa odpravila na daljši marš. Popoldne se je za nekaj ur ustavila na Črnem kalu pod Blegošem, kjer jo je obiskal politkomisar Gorenjskega odreda Vinko Hafner. Ob krajšem govoru je borce zaprisegel, da vztrajajo do končne zmage v boju za nacionalno in socialno osvoboditev. Skozi Martinj Vrh, Ojstri Vrh, Stirpnik, Praprotno, po mostu čez Soro je četa prišla v Srednikovo grapo in se ustavila pri neki domačiji pod Lavtarskim Vrhom in tam ostala do 26. januarja.

Iz Srednikove grape je komandir Janušek poslal Jožeta Marklja-Marka in Antona Žbontarja-Slavca s pismom za štab Gorenjskega odreda na Prtovč. V nedeljo zvečer 24. januarja sta se ustavila na Škovinah v Železnikih, kjer je bil Marko doma, se nekoliko odpočila in nekaj pojedla, potem pa sta odšla na Prtovč, kjer sta pri Štancarjevih oddala pismo za odred.

Dne 25. januarja dopoldne je neka nemška enota prišla tudi na Prtovč. Kmalu se je razvedelo, da Nemci v dolini selijo partizanske družine. Marko in Slavc sta odšla na Zali Log, kjer sta se dva dni zadržala pri Strojčevcu, 30. januarja podnevi pa sta prišla v Železnike, kjer sta izvedela, da je četa nad Smolevo. Takoj sta odšla tja in se javila komandirju.

Prav tistega dne pa je patrola te čete prinesla v tabor zaklanega prašiča, ki so ga dobili na Škovinah. Tedaj je Marko predlagal, da bi šli še po govejo živino na njegov dom na Škovine, kar je komandir Janušek seveda takoj odobril.

Selitev partizanskih družin

Da bi nemška oblast uspela z vojaško mobilizacijo, so z velikimi lepaki zagrozili vsem družinam na Gorenjskem, katerih sinovi ne bi odšli na poziv v nemško vojsko, da jih bodo izselili. To dokaj množično izselitev družin so kar hitro pripravili.

V ponedeljek 25. januarja so se pripeljali nemški kamioni in avtobusi v Železnike. Policisti in orožniki so začeli izseljevati partizanske družine. Ljudem so dali le pol ure časa, da si vzamejo nekaj obleke in hrane, vse ostalo pa mora ostati v hiši – stanovanju, ker bo to zaplenjeno v korist nemštva.

O tem je Lokačeva mama v svoj dnevnik takole zapisala:

»25. januarja: Danes je bilo v naši dolini žalostno. Na vse zgodaj so prišli nemški vojaki z avtomobili. En oddelek vojaštva je odšel v Podlonk, drugi pa v Martinj Vrh. Z vsakim oddelkom je šlo nekaj domačinov. Najprej so aretirali po družinah moške. Zdelo se je, kot da jih mislijo zapreti. Pred poldnem pa smo videli, da so začeli s selitvijo družin. Kar avto so zapeljali pred hišo pa so naložili: Strojčeve, Vesevčeve, Kukovčeve in Mihove s hčerko. Mihe pa ni bilo doma. V Gorenjem koncu niso dobili nobenega. Ušli so jim Pavlonovčevi, Poverbni in Kucovi. Pri Kucovih so vzeli le Maro, ki je pravkar prišla iz Ljubljane in se ni bila skrila. Na Trnju pa so vzeli pri Štrbencu Mlinarjeve in na Škovinah Lukove. V Martinj Vrh jim jih je pa več ušlo, le matere z otroki so dobili. Prav tako je bilo tudi s Podlonkom.

Kamor so prišli nemšku požeruhi – pravijo, da so bili tudi Slovenci vmes – so grabili in basali v nahrbtnike svinjsko meso, žganje, obleko in vse, kar so dosegli. Domačini so jim pa morali goniti živino v dolino. Obupni prizori so se nudili ljudem. Odrasli možje so jokali, ko so gledali nedolžne otroke in obupane matere, kako so zapuščali domove, vse imetje, in so jih odgnali v tujino. Zima je bila, sneg! S seboj pa nisi mogel dosti vzeti. Vse tiste družine, kjer je kdo namesto v nemško vojsko ušel k partizanom, so selili, če so se pa razbežale, so jim pa vso živino odvzeli.

26. januarja: Ta dan je bila na vrsti Selška dolina. Pa niso kaj prida ljudi dobili, le živino so vzeli in kar se je dalo, oropali.

27. januarja: Ta dan je bila na vrsti soriška občina. Jim jih je tudi nekaj ušlo. Živino so tudi odgnali in so jo imeli po hlevih na Zalem Logu, v Železnikih in v Selcih.

Ljudi iz Železnikov so spravili vse v Jegličev dom. Pod noč so jih pa z avtomobili odpeljali naprej v Goričane – Medvode...

Naši ljudje pišejo iz Goričan, da jih bodo kmalu poslali naprej. Vsak, kdor more, jim še kaj pošlje ali pa sam odnese. Le govoriti ni mogoče z njimi, pazniki ne pustijo.

Nemci so nekaj živine že odpeljali v Kranj, ker se bojijo, da jim je ne bi gošarji vzeli, kot so jim že več prašičev. Kar je pa molznih krav, jih bo pa sorodstvo izgnanih pokupilo, če bodo naprodaj...

Naše ljudi so 30. januarja odpeljali iz Goričan v Nemčijo na Zg. Bavarsko v preseljevalno taborišče. Pišejo nam, da ni posebno hudo, le hrane je bolj malo in zebe jih...

Naši ljudje so že pisali iz Zg. Bavarske, da imajo stanovanja snažna in da niso preveč pod strogim nadzorstvom, da lahko gredo med ljudi. Razdelili so jih. Nekaj družin je v Feilnbachu pri Rosenheimu, nekaj pa v Niedernfelsu pri Marquartsteinu. Hrana je zelo slaba. Nekateri hodijo v tovarno delat, drugi pa na kmete.

Policija se bo naselila v Železnikih. Kmetje jim vozijo opravo, tisto, ki so jo izseljecem naropali tam okrog Domžal in v Moravčah. Štirinajst dni jo že vozijo z vozovi, ker se z avtomobili še ne da, ko ni most v dolini še zgrajen.

Ljudje so bili vsi zbeganji. Pospravljali so svoje stvari in se pripravljali, da bodo ušli, če bi jih hoteli spet seliti. Vsi tisti, ki so imeli sinove rekrute, ne spijo nobeno noč doma.

29. maja: ... Naši ljudje so pisali iz Bavarske, kako zelo si želijo vrnitve. K veliki noči so bili spet preseljeni: iz Niedernfelsa v Burgham in iz Feilnbacha v Mühldorf. Pravijo, da je tukaj še vse bolj strogo, kot je bilo tam. Nekateri mlajši, ki so jih bili porazdelili okrog po delu, so že ušli domov. Posamezen že še uide, cela družina, pa še z majhnimi otroki, pa ne more.⁹

Lenart Klopčič (1885–1950) z Racovnika v Železnikih je 25. januarja dopoldne napregel kobilu in se peljal proti Škofji Loki. Prisedla sta še Tone in Cilka Lotrič. Ker sta vedela, kje približno je četa, sta pri mostu na Praprotnem odšla proti Lavtarskemu Vrhu, kjer sta prišla do čete. Partizane sta obvestila o dogajanju v Železnikih in predlagala, naj partizani napadejo nemške kamione in avtobuse, ko se bodo vračali proti Škofji Loki, ter tako osvobodile aretirane družine. Popoldne sta se z Lenartom vrnila domov. V četi so menili, da napad ni možen, saj bi pri tem prišlo do streljanja in bi bile tudi med civilisti nepotrebne žrtve. Sklenili pa so, da bodo s požigi mostov v Selški dolini onemogočili nadaljnja izseljevanja. Tako so v naslednjih dneh tudi naredili.¹⁰

Jeseni 1940 na Plešeniškem mostu v Železnikih. Od leve: Leon Drol, Janko Lotrič, Jože Prezelj (padel na Dražgoški gori 12. avgusta 1942), Franc Fajgelj in Anton Bertonec-Kovačev

Viktor Gortnar-Viki (r. 1925) iz Železnikov se te selitve takole spominja:

»V partizane sem prišel v ponedeljek 25. januarja 1943. Pobegnil sem z električne centrale na Češnjici, kjer sem bil zaposlen. Nemci so s plakati napovedali selitev družin, ki so imele svojce v partizanih. Za selitev se je vedelo že v nedeljo, 24. januarja, zato sem šel prenočevat k Škovincu na Škovine. Zjutraj se je razširila novica, da so partizani požgali most na Praprotnem in zato Nemci ne bodo mogli seliti družin. Novica pa ni bila točna. Okrog osmih so se na trgu pojavili kamioni z vojaki, ki so takoj blokirali Železnike in poslali patrole po okoliških vaseh. Ker nisem mogel neopazno zapustiti hiše, sem se oblekel v delovno obleko in odšel na delo na Češnjico. Morda je zanimivo, da sem pred Blaškom na Češnjici srečal orožnike, ki so peljali Poverbno Ano. Mislila je pobegniti z avtobusom, vendar so jo na avtobusni postaji na Češnjici prijeli. Po vojni mi je opisala to srečanje. Pozdravil sem „guten Morgen!“. Mene so orožniki dobro poznali, saj sem na orožniški postaji nekajkrat popravljaj električno napeljavo. Gotovo pa niso vedeli, da sem član družine, ki jo je treba izseliti, sicer bi me bili prijeli. Šele potem, ko so po spisku zajeli očeta in mojega brata Petra (tedaj je bil star 5 let), so poslali patrolo še po mene, vendar me niso našli.

Ko sem zvedel, da so očeta in brata aretirali, sem zapustil centralo na Češnjici in odšel v Ojstri Vrh, kjer sem se ustavil pri Boltarščevih. K njim so stalno prihajale novice iz doline. Sem je pribežal tudi Pavlonovčev Anton. Domačini so ves dan stražili okrog vasi, da nas ne bi slučajno nemški orožniki izsledili. Pozno zvečer je prišel Lenartov Miro in naju vprašal, če želiva oditi v partizane. Verjetno ga je o naju nekdo že obvestil. Po najinem pristanku naju je odpeljal v svojo bajto v Smolevski grapi. Tu je bil še neki „dr. Mirko“. Čez dva dni naju je Miro odpeljal k četi v Golico. Tedaj se je četa ravno vrnila z akcije v Dolenji vasi.«¹¹

Aktivist »dr. Mirko«, ki ga Gortnar tu omenja, je Janez Kmet, ki je bil tedaj rajonski sekretar OF za Selško dolino. Kot medicinec si je nadel tako ilegalno ime. Lenartov Miro je Miro Klopčič-Mišo, r. 1922 v Železnikih. Tedaj je bil sodelavec dr. Mirka.

Gortnar se spominja, da sta tedaj pobegnila skupaj s Pavlonovčevim Antonom in še dvema novima partizanoma. Ko so prišli selit Pavlonovčeve v Gorenjem koncu, so jim vsi pobegnili. Oče im mati sta se zatekla v Železnikih k sorodnikom,

brata Anton (1913) in Franc (1919) Bertoncelj pa sta skupaj pobegnili. Tako je pobegnil tudi Valentin Fajgelj-Poverben (r. 1918). Vsi štirje so tedaj v Ojstrem Vrhu prišli k partizanom.¹²

Nekaj o izseljencih

Ker so se sinovi odtegnili vpoklicu v nemško vojsko in odšli v partizane (po nemško so postali banditi), so njihove družine Nemci določili za izselitev. To je bila huda kazen, saj so bili ljudje s tem ob vse imetje, ob delo in bili so izgnani iz domačega kraja, nekam na tuje, v neznano, in nihče ni vedel, koliko časa bo to trajalo.

V Železnikih :

Na Racovniku: Kukovčevi (priimek Oblak), starša Franc in Apolonija. Apoloniji je 1944 na Bavarskem umrla, stara 55 let. Sin Lojze se je izmaknil selitvi in je čez nekaj mesecev postal partizan. Samohranilka Neža Oblak je bila izseljena z dvema otrokoma. Umrla je v Auschwitzu 1944, stara 44 let. Vesevcovi (Potočnik), starša s tremi otroki. Starejši sin Jože, ki tedaj ni bil doma, je kasneje postal partizan. Strojčevci (Kavčič), starša z dvema otrokoma. Starejši sin Janko, ki tedaj ni bil doma, je kasneje postal partizan. Mihovi (Šmid), izseljeni sta bili mati in hčerka, oče Miha pa se je izmaknil aretaciji.

Na Trnju so bili izseljeni Štrbencovi (Gortnar), starši s štirimi otroki.

Na Škovinah so bili izseljeni Lukovi (Markelj), starši s štirimi otroki.

Na plavžu: Pavlonovčevi (Bertoncelj): starša sta pobegnili, aretirali in izselili pa so hčer Lino. Kasneje je tudi ta pobegnili. Pollegalno so živeli v Železnikih pri sorodnikih. Niso dobivali prehranjevalnih kart in točk za tekstil. Pred orožniki so se morali skrivati. Poverbni (Fajgelj): aretirali in izselili so hčer Anico. Pobegnili je z Bavarskega, se vrnila v Železnike in odšla k partizanom. Kucovi (Bertoncelj): starša sta se izmaknila, aretirali in izselili pa so hčer Maro z njenim 3-4 leta starim sinkom.

Pri Dolenčevih v Njivah so odgnali očeta Karla z ženo.

V D r a b o s l o v i c i so nameravali izseliti Jurjevo družino (Šmid). Vsi so jim pobegnili. Bratoma Francu in Jožetu, ki sta bila partizana, sta se pridružila še brata Valentin in Gabrijel, starši s hčerko pa so živeli pollegalno do osvoboditve.

V P o d l o n k u: Pri Notarjevih (Bernik) so aretirali in izselili mater Antonijo in hčer Mici, ki pa sta že avgusta 1943 pobegnili z Bavarskega in se vrnili domov. Pobegnili so oče Anton in sinova Janez in Lovro. Janez je kmalu odšel k partizanom. Oče in najmlajši sin Lovro sta se po 2-3 mesecih vrnili domov, kamor sta se vrnili tudi mati in hči. Mater Antonijo so nemški vojaki dne 17. junija 1944 ustrelili pri delu na njivi. Potokarjevi (Šmid): starši s tremi otroki so bili izseljeni, sin Anton pa je pobegnil in se pridružil bratoma pri partizanih. Kovačevi (Urh): mati s tremi hčerami je bila izseljena, oče Peter in sinova Jože in Johan so se pridružili Francu, ki je že bil partizan. Johan je bil tedaj star deset let in je bil to gotovo najmlajši gorenjski partizan. Kališnikovi (Lotrič) iz Dražgoš so živeli pod Lonkom: selili so mamo in hčer, pobegnili pa so oče Jože in sinovi Polde, Konrad, Jože, Jaka. Postali so partizani Jelovške čete. Konrad (1914) je padel kot kurir postaje G-1 dne 26. maja 1943 na Rudnem. Jože (1920) je bil ujet kot partizan, odgnan v Mauthausen, kjer je 20. februarja 1944 umrl.

Na Rudnem na Lojah so stanovali Lušinovi iz Dražgoš. Ob selitvi se je družina umaknila na Jelovico. Brata Jože in Janez sta bila partizana, doma pa je bilo pet

otrok. Desetletnega Cirila so Nemci ustrelili na senožeti pod Dražgošami 3. februarja 1943.

V Martinj Vrh u: Miznikar (Zupanc): izseljeni starši s petimi otroki. Sin Jože (1927), ki tedaj ni bil doma, je kasneje postal partizan. V hiši je potem gospodaril Miznikarjev brat Anton (1897). Spomladi 1944 so tam postavili partizansko telefonsko točko. Dne 6. junija 1944 so nemški vojaki tam ujeli partizanskega telefonista Valentina Rahonca (r. 1904, Bitnje pri Kranju) in zato ustrelili gospodarja Antona in Rahonca ter požgali hišo in hlev. Smrekar (Pintar): izselili so mater s sedmimi otroki. Oče Janez in sin Janko (1923) sta se izmaknila aretaciji in selitvi. Potem sta sodelovala s partizani. Janko ni mogel biti partizan, ker je bil invalid. Mšič (Štalec): starši s sedmimi otroki so pobegnili. Družina se je čez kake tri mesece vrnila v izropani dom. Kadar so prišli v vas orožniki, so se jim morali skriti. Mšičeva hiša je kasneje postala zelo dobra kurirska javka. Tu je aprila 1945 padel kurir Štefan Lotrič (1928, Železniki). Čemšišar (Benedičič): izselili so mater s petimi otroki. Gospodar Franc je bil zaradi sodelovanja s partizani aretiran že avgusta 1942, odgnan v Mauthausen, kjer je 4. februarja 1943, umrl, star 48 let. Bohinc (Trdina): starši z osmimi otroki so bili izseljeni. Sin Anton (1910) je bil zaradi sodelovanja s partizani že avgusta 1942 aretiran, odgnan v Mauthausen, kjer je 17. februarja 1943 umrl. Zapotokar (Frelj): starši s sedmimi otroki so bili izseljeni. Mušter (Markelj): vsa družina je pobegnila. Dva do tri mesece so se zadrževali pri Saloncu, potem pa so se vrnili na izropano domačijo. Ob prihodu orožnikov ali nemškega vojaštva so se morali skrivati. Zaradi aktivnega sodelovanja s partizanskimi enotami je njihova hiša dobila ime Sarajevo, kar je pomenilo, da je nekakšen važnejši center na tem območju. Od januarja 1943 sta bila partizana brata Polde (1922) in Jaka (1925), kasneje pa se jima je pridružil še Stane (1927). Mahar (Mažgon): pogorela jim je hiša pa so se začasno nastanili pri Birtu. Čeprav je sin Dominik (1923) 9. januarja 1943 odšel k partizanom, Nemci potem te družine niso prišli selit. Doma so bili starši in šest otrok.

Iz dnevnika Lokačeve mame zvemo, da so Nemci 27. januarja selili partizanske družine v soriški občini. V sami Sorici je nemška mobilizacija potekala normalno, v vseh drugih vaseh pa ne. V Danjah, Ravnah, Zalem Logu, Davči in Potoku je več fantov odšlo v partizane. Nekaj fantov iz Davče, ki so tedaj odšli v nemško vojsko, pa se je do konca 1943 ali v začetku leta 1944 vrnilo k partizanom.

V Dolenji vasi

Dne 26. januarja zvečer se je četa premaknila skozi gozdove na Hrastniku čez Bukovško polje na Stirpnik. Naslednji večer pa je četa odšla v Dolenjo vas z namenom, da tam razoroži vaško stražo. Ta akcija pa ima svojo predzgodovino.

Dne 9. novembra 1942 zvečer je Janušкова četa na Otokih pred Kovačevo hišo (priimek Bertancelj) v zasedi pričakala vaško stražo iz Železnikov in jo razorožila. Zaplenili so 16 pušk in 320 nabojev. Akcija je bila dogovorjena in je vse nemoteno potekalo. Počila sta dva strela, da so orožniki v Železnikih slišali, da je bila patrola vaške straže napadena. Četa je prišla iz Bloka pri Draboslovici in se tja tudi vrnila. Tiste jeseni in kasneje je bilo na kopišču, lasti Marjana Thalerja iz Železnikov, partizansko taborišče.

V Dolenji vasi pa ni bilo tako. Tu je bil doma selški nemški župan Benedik, ki je bil likvidiran 22. avgusta 1942. Imel je mlin in žago ter se je pretežno ukvarjal z lesno trgovino. V bivši Jugoslaviji je precej trgoval z nekim Nemcem v Celju,

Na Češnjici poleti 1941. Od leve: Jože Polajnar (padel pri Grosupljem 10. septembra 1943), Jože Gartner-Komajsov (padel 12. avgusta 1942 nad Dražgošami), Franc Habjan-Zbiško, Anton Šolar-Boris (smrtno ranjen 27. januarja 1943 v Dolenji vasi) in Anton Torkar-Željko (padel 21. julija 1943 v Labinjah pri Cerknem)

kjer se je bil navzel nemškutarstva. Nemško županstvo v Selcih je prevzel leta 1941. Bil je kar prepričan v zmago Hitlerjevega tretjega rajha. Njegova smrt je razdelila vaščane Dolenje vasi. Večina je bila za OF, nekaj pa je bilo Benedikovih pristašev, ki so kot jedro vaške straže zelo ovirali delo aktivistov OF. Nekatere hiše ob cesti so začeli že kar utrjevati. Komandir čete Janušek, ki je bil tu doma, je razmere poznal, ni pa pričakoval resnejšega odpora. Ko so se zvečer v vasi pojavili partizani, so iz nekaterih zaklenjenih hiš streljali nanje. Borcu Antonu Šolarju-Boristu (r. 1923, Kališe) je za nahrbtnik priletela ročna granata (»štilerica«) in ga smrtno ranila, drug partizan pa je bil lažje ranjen v roko. Vnela se je prava borba, v kateri so bili ubiti štirje vaščani in ena vaščanka. Partizani so zaplenili tri puške, nekaj zabojev streliva in fotoaparat. Dva vaščana, ki sta tedaj streljala na partizane, sta se, po dogovoru z orožniki v Selcih, že čez nekaj dni odselila na Koroško, od koder se nista več vrnila. Selški orožniki potem tu niso več imeli vaške straže in ta sovražni vpliv na delo članov OF je bil bistveno oslabljen.¹³

Franc Štalec-Rudi se tega dogodka takole spominja:

»Šli smo že v mraku. Predhodnica je imela bele halje in nekateri domačini so nas imeli za nemško patrolo in nas zato tudi pozdravili z nemškim pozdravom. Poslan sem bil v zasedo proti Bukovici. Bilo nas je kakih deset borcev s puškomi-traljezom. Ko je prenehalo pikanje v vasi in so naši borci odšli, smo poslali nekoga v vas. Ugotovil je, da je četa že odšla, ne da bi nas o tem obvestili. Pohiteli smo za četo in jo kmalu dohiteli. Težko ranjenega Borisa so pred nami peljali na saneh. Močno je krvavel in kmalu tudi podlegel.«¹⁴

Prizadevna aktivista OF v Dolenji vasi sta tedaj bila Janez Žumer-Gorazd, (r. 1909), in Janez Lotrič (r. 1910), Brnov, iz Selc, ki je bil tedaj poročen v Dolenji vasi. Jeseni 1943 sta oba odšla v partizane, kjer je Lotrič padel, Gorazd pa je dočakal osvoboditev.

Živina na Škovinah

S Stirpnika se je četa premaknila v Golico. Tu so se ji priključili štirje novinci, ki so 25. januarja pobegnili iz Železnikov. To so bili: brata Anton in Franc Bertoncej, Valentin Fajgelj in Viktor Gortnar. V nekaj dneh so potem v četo prišli še drugi novinci, ki so tedaj prav tako pobegnili pred nemško selitvijo.

Iz Golice je četa prispela 28. januarja v Globočnik, znani kraj za taborjenje, saj so se partizani tu zadrževali po nekaj dni že v pretekli jeseni. Tu je bila večja

senožet s senikom, last Franca Bogataja-Škovinca iz Železnikov. Ker je bila zima in mraz, so borci ponoči spali v dveh hlevih v bližnji vasi Smoleva, čez dan pa so se zadrževali v seniku in ob njem, kolikor niso bili na straži ali v patrolah.

Dne 29. januarja zvečer je četa šla skozi Prinčen log na Češnjico v prehranjevalno akcijo. Predhodnica se je namestila na Kemperletovi žagi v zasedo proti Železnikom, glavnina pa se je napotila proti zadrugi sredi vasi. Tam, kjer je sedaj slaščičarna, pa je prišlo do nepričakovanega srečanja. Patrola nemških orožnikov iz Železnikov je prihajala iz gostilne pri Micki na Dolinici. Mitraljezec Stane Podlipnik-Porobek je izstrelil rafal proti gostilni, ker pa je streljal nekoliko visoko, ni nikogar zadel, pač pa je povzročil preplah. Glavnina čete se je umaknila po poti, po kateri je prišla, in prehranjevalne akcije tega dne ni bilo. Nemški orožniki so se tam okrog gostilne prikrili in nekoliko kasneje odšli proti Železnikom.

Zaseda na žagi je slišala rafal, potem pa jo je kurir Drzni obvestil, kaj se je zgodilo. Ker so sklepali, da bodo sedaj orožniki v zasedi pri mostu v Prinčnem logu in torej ne bodo mogli čez Soro, so se odločili za pot proti Draboslovici. Okrog desete ure zvečer so prišli v vas, kjer so se srečali s patrolo Jelovške čete, ki jo je vodil Nande Gortnar iz Podlonka. Šli so na Škovine v Železnike po prašiče, ki so ostali v hlevu, ko so Škovinarjeve 25. januarja izselili. Skupaj so potem šli na Škovine. Člani te zasede so bili: Janko Prezelj-Stane, kurir Marjan Šmid-Drzni, Franc Potočnik-Muro, mesar Pavle Krmelj-Šargo, Jože Šmid-Prosinec in Štefan Zidanšek-Zlatko.

Na Škovinah so v hlevu dobili štiri prašiče. Mesar Pavle je nekje dobil sekiro, s katero je potem tri pobil in jih razkosal. Patrola Jelovške čete je odnesla kose dveh, patrola Januškovce čete pa kose enega prašiča. Vrnili so se v Podlonk, kjer se je patrola Januškovce čete ustavila pri Marku in tam čez dan počivala. V soboto, 30. januarja zvečer je ta zaseda odšla skozi Draboslovico v Železnike, mimo Škovin in župnišča, čez most pri Plnadi, mimo pokopališča v Ovčjo vas in v Smolevo, kjer so prišli do svoje čete. Razveselili so soborce, saj so jim prinesli razkosanega prašiča.

Marjan Šmid se spominja, da je patrola, v kateri je bil tudi on, s to nalogo odšla na Škovine najverjetneje v noči na ponedeljek 1. februarja. Odnali so četrto goved. Skozi Železnike niso tvegali gnati toliko živine, po strmi in zasneženi poti v Draboslovico tudi ni bilo možno priti. Živino so torej gnali čez Trebušnik, mimo Žumra in za Grivo, to je mimo Lešarja, Mejovca in Štatorja. Kakih sto metrov naprej na zasneženi stezi jim je bikec zdrsnil pod pot. Po cesti mimo Kovačeve hiše in čez njive, kjer je sedaj osnovna šola, so ga potem s težavo spravili spet na vojaško cesto in v kolono. Šli so po vojaški cesti skozi Mlake na Prtovč, kjer so živino spravili v hleve tamkajšnjih domačij. V ponedeljek zvečer so se vrnili v Smolevo po znani poti skozi Železnike. S Škovinarjevo živino so si štab Gorenjskega odreda, ki se je veliko zadrževal okrog Prtovča, pa Januškova in Jelovška četa za dalj časa oskrbeli lepo zalogo mesa.¹⁵

Ta pot skozi Železnike je bila precej tvegana, saj so nemški orožniki v Železnikih večkrat bili v Ovčji vasi v zasedi.

Napad na orožnike sredi Železnikov

Četa je še vedno taborila v Globočniku in Smolevi. Dne 3. februarja zjutraj se je kakih pet njenih borcev razporedilo v zasedo na strmem pobočju Kovaškega vrha, nad kapelico na Klovžah, sredi Železnikov. Med orožniki je bivši jugoslovan-

ski orožnik Hrastnik služil Nemcem. Bil je grob do ljudi in je stikal za aktivisti in sorodniki partizanov, zato so ga hoteli ustreliti. Franc Gortnar, doma iz Železnikov, ki je Hrastnika poznal, je sedaj v zasedi pazil na to, da bi pokazal Hrastnika, če bi se pojavil med drugimi orožniki. Okrog devete ure so trije nemški orožniki prišli od zajtrka iz gostilne Thaler na Trnju; na Klovžah so šli čez most, namenjeni proti orožniški postaji v nekdanji Levičnikovi hiši na Racovniku. Vodnik Stane je s puškomitraljezom ustrelil proti orožnikom in jih nekaj ranil. Zaseda se je naglo umaknila proti Smolevi.¹⁶

Iz dnevnika Lokačeve mame o tem dogodku takole preberemo:

»3. februarja: Ta dan so na Klavžah gošarji obstrelili dva Nemca. Trije so šli od Thalerja, gošarji pa so bili skriti nad Škrjercem v grmovju. Eden od orožnikov je bil hudo ranjen v noge, drugi pa le malo na konec prstov na nogi. Dobro, da ni bilo hujšega, sicer bi ljudje nastradali. Orožniki so pa bili le precej plašeni. Ljudje so bili ogorčeni nad njimi, ker niso držali z ljudmi, ampak so delali proti njim in so bili zato sami krivi nesreče. Zdaj bodo lahko orožniki imeli svojo kuhinjo, ker so dosti naropali na Škovinah. Mlinarjevimi pri Štrbencu so tudi prav vse pobrali.«¹⁷

Ta manjša zastraševalna akcija je imela koristne posledice. Orožniki posledje niso več brezskrbno hodili po Železnikih. Patrolirali so le v večjih skupinah in v večji razdalji med seboj. Bolj so zavarovali tudi orožniško postajo. Na hrano niso več hodili v Thalerjevo gostilno, ampak so si kuhinjo uredili kar v orožniški postaji. Za kuharico so dobili starejšo žensko, Marijo Petrač-Štimovcovo Micko (1881–1945), ki je v bližini stanovala. Bila je dobra partizanska obveščevalka, saj je velikokrat že zvečer vedela, kam bodo naslednjega dne odšli orožniki v patrolo, in je to pravočasno javljala pravemu človeku.

Dne 4. februarja je nekaj minut po osmi uri zvečer, ko je začela veljati policijska ura, v bregu pod Zijavko počilo več strellov. Tam je bila večja partizanska zaseda, ko so v partizane odhajali novi prostovoljci, večinoma obvezniki, rojeni leta 1925. Tokrat jih je nekaj odšlo tudi s Češnjice. Partizani so v januarju in sedaj v februarju v Železnikih in bližnji okolici mobilizirali precej novincev. Kljub nemškim aretacijam in selitvam so uspešno mobilizirali tudi v februarju in kasneje. Svojci novih partizanov dalj časa niso spali doma in bi pobegnili, če bi nadaljevali s selitvami.

Požig mostov

Ko se je zadnji minerski oddelek bivše jugoslovanske vojske umaknil iz Selške doline, so v četrtek 10. aprila 1941 zjutraj porušili Plešeniški most v Železnikih in most na Praprotnem. To naj bi oviralo italijansko vojsko, ki je v soboto po tej dolini prišla v Škofjo Loko. Mostova so obnovili še isto leto že pod nemško okupacijo.

V začetku leta 1943 je bilo rušenje mostov zopet na dnevnem redu, da bi z njihovo odstranitvijo onemogočili ali vsaj zelo otežkočili prevažanje s kamioni in avtobusi, kar naj bi onemogočilo okupatorju izseljevanje partizanskih družin.

V noči na 5. februar se je Janušкова četa premaknila iz Globočnika k Zakrašniku pod Lenart. Kasneje je ta domačija postala važna partizanska točka in je dobila ilegalno ime »Pod kostanjem«. Od tu je četa šla v noči na 6. februar v Dolenjo vas. Požgala je most čez Soro in obenem zaplenila nekaj hrane in živine.

V noči na 8. februar je prišel na vrsto most na Praprotnem. Četa se je razdelila na tri skupine. Prva skupina je zažgala most, druga je požgala deset telefonskih drogov, tretja pa je na Bukovici izpraznila trgovino z živili. Orožniki iz Škofje

Loke in Selc so že ponoči reagirali. Prisilili so vaščane Praprotna, da so pogasili goreče dele mostu. Most je bil poškodovan le toliko, da težja vozila (kamioni, avtobusi) niso mogla čezenj.

Nekateri borci se spominjajo, da so v tistih štirih do petih dneh, ko so taborili pri Zakrašniku, imeli v četi nekaj več vojaških in političnih ur. Novince so predvsem seznanjali z razstavljanjem in sestavljanjem orožja ter z rokovanjem z njim.

Ponovno v Martinj Vrh

V noči na 10. februar se je četa premaknila v Martinj Vrh. nastanila se je pri Čemšišarju pod Koprivnikom. Hiša je bila prazna, saj je bila družina izseljena.

Od tu je šel Mihov vod 11. februarja zjutraj v zasedo k mostu pred Zadnjo Smolevo. Franc Potočnik-Muro, ki je bil v tej zasedi, se spominja, da sta se tedaj dopoldne po cesti od Zalega Loga s kolesi pripeljala nemška orožnika – Slovenca. Ko so počili prvi strel iz zasede, sta orožnika skočila s koles. Rožman je tekkel ob robu ceste pod gozdom proti Jesenovcu, drugi orožnik, Lojze Poženel, pa je legel v cestni jarek in ustrelil proti zasedi, a je bil ubit. Zaseda je pri njem dobila puško z nekaj naboji, torbo in opasač.

Patrola Januškovcete je na poti proti Žetini prišla v stik s Poljansko četo, katere komandir je bil tedaj Silvo Štibelj-Dimač. Komandirja obeh čet sta se dogovorila za skupno prehranjevalno akcijo v Javorjah. Nekako v noči na nedeljo 14. februarja sta to akcijo tudi izvedla. Četi sta izpraznili zalogo hrane v trgovini v Javorjah, hkrati pa je poseben del zasede obstreljeval tamkajšnjo orožniško postojanko. Partizani so na golo ostrigli dve dekleti, za kateri so aktivisti povedali, da sta naklonjeni Nemcem.

V komandi čete so izvedeli, da so Nemci v Dolenjo vas že pripeljali tramovje za popravilo mostu. V noči na ponedeljek 15. februarja je manjša patrola čete trame polila z bencinom in jih požgala. V ponedeljek zjutraj so na travniku pred Jurijevo gostilno ležali le še zogleneli ostanki tramov.

Nande Gortnar-Majnik iz Podlonka se bivanja čete pri Čemšišarju še posebej spominja. Pravi, da so tam v kleti dobili dve kadi kislega zelja, s katerim so si izboljšali prehrano. Svinjsko, goveje in ovčje meso so dobili pri ljudeh, ki so imeli živino izseljenih družin, včasih so dobili tudi krompir. Meso, krompir in zelje pa so najboljša vojaška hrana.

Pogosto so kuhali mešto, iz enotne moke in zmečkanega kuhanega krompirja, bolj gost močnik. Mešto so borci običajno dobivali dopoldne, in sicer po kakega pol litra, nanjo pa potem še žlico ali dve tople zabele. To je bila dobra in tečna hrana. Namesto z zabelo so jo včasih polili z zajemalko mleka. Večkrat so kuhali tudi koruzni močnik.

Ko so Nemci v Martinj Vrh 25. januarja izselili nekaj družin, so njihovo živino odgnali v dolino in jo v Dolenji vasi in na Bukovici začasno porazdelili kmetom v rejo. Po to živino so potem v tisti pomladi hodili borci iz čete, ko so šli v kako prehranjevalno akcijo.

Nekako od 15. do 22. februarja se je četa zadrževala na kopsišču Vidmarjevega Matevža (r. 1909) v Vancovcu, kjer je bilo nekaj barak oglarjev, ki so bile primerne za bivanje. Z ogljem so kuhali in se tudi greli, kajti oglje je bilo za partizane zelo primerna kurjava, ker se ne kadi. Nemci so namreč z lahkim dvokrilnim letalom s športnega letališča pri Lescah dokaj pogosto nadletavali Jelovico in bližnjo

okolico ter opazovali teren. Dim v gozdu bi izdajal prisotnost ljudi in priklical nezaželen obisk nemške enote na sumljivem kraju.

Ker je bilo še sredi zime, je bilo zlasti ponoči sila mrzlo. Da bi se borci ne prehladili, so zato hodili prenočevat v bližnjo domačijo k Smrekarju. Hišo so zapečatili in zaplenili »v korist nemštva«, ko so družino 25. januarja izselili. Zgodaj zjutraj so se borci vračali na kopišče, kjer so se potem zadrževali čez dan.

Zadnji teden v februarju je bila četa spet v Gačah nad Potokom. Janko Prezelj-Stane in Franc Štalec-Rudi se spominjata, kako se je tedaj četa dobro oskrbela z novim orožjem. Organizirali so pravo nabiralno akcijo. Politkomisar Lojze je s svojo skupino iskal orožje ob bivši državni meji. Našli so nekaj pušk, več streliva zanje in zaboj ročnih bomb. Komandir Janušek pa je s svojo skupino obiskal več domačij, kjer je menil, da bo kaj dobil. Pri Žagarju v Osojniku je dobil največ, in sicer: tri puškomitraljeze in šest zabojev streliva. Na žični ograji ob meji so nabrali nekaj ročnih bomb. Bile so francoske izdelave z vžigalnikom, ki je imel obliko pokrova sifonske steklenice. Zaradi te oblike so jim pravili »sifonarice«.

Brata Polde in Jaka Markelj, Muštrova iz Martinj Vrha in Janez Trdina, Bohinčev, so šli za dva dni domov in prinesli v četo vsak svoj nov puškomitraljez. Fantje so ob razpadu bivše Jugoslavije dobili orožje pri umikajočih se vojaki in ga skrili. Sedaj je prišlo še kako v prave roke. Puškomitraljezi, ki jih je četa tedaj tudi dobila, so bili češke »zbrojevke«. Ime so dobili po tovarni, ki je na Češkoslovaškem to orožje izdelovala, ki je veljalo tedaj v Evropi za najboljši tip puškomitraljeza. Orožje so porazdelili borcem, nekaj streliva in ročnih bomb pa so shranili v Gačah in so to kasneje dvignili.

V teh dneh so borci čete nekega večera izpraznili zalogo hrane v trgovini pri Šurku, dva kilometra zahodno od Zalega Loga. Zaloga ni bila prav majhna, saj je trgovina po sistemu prehranjevalnih kart oskrbovala naslednje vasi in zaselke: Torko, Ravne, Zabrdο, Podrošt, Spodnjo Davčo in Osojno Davčo.¹⁸

II

Četrty ali Selški bataljon

Ohranjeno je poročilo (raport) komande druge ali Januškovе čete, v katerem je med drugim zapisano, da je četa do 26. januarja do 11. februarja 1943 z mobilizacijo v občinah Sorica, Železniki in Selca pridobila 48 novih borcev. Če k temu prištejemo še okrog trideset novincev, ki so jih dobili od 7. do 26. januarja, potem dobimo zelo točno število novih borcev te čete. Tako je četa do konca februarja narasla na okrog 190 borcev.¹⁹

Že v drugi polovici februarja so v Martinj Vrhu formirali 4. četo v okviru Gregorčičevega bataljona. Za njenega komandirja je bil postavljen Jože Luznar-Miha. Pri Januškovih in Mihovi četi se je tedaj zadrževal namestnik komandanta bataljona Franc Štuler-Ilija (r. 1909 v Ljubnem pri Podnartu).

Ob koncu februarja sta četi prispeli na Žbont v Zaliloški Davči. Nalogo, da formirata nov bataljon, sta imela Stane Bizjak-Kosta, pom. politkomisarja Gorenjskega odreda, in Janez Kmet-dr. Mirko, sekretar rajonskega odbora OF za Selško dolino.

Zaradi številnih novincev ni bilo dovolj orožja za vse. Določeno pa je bilo, da sme biti v četah največ do 20 odstotkov neoboroženih. Zato so odbrali kakih trideset

neoboroženih novincev, jim dodelili dvanajst oboroženih borcev za spremstvo in tako skupino napotili prek Poljanske doline v Polhograjske Dolomite v Dolomitski odred. Skupino je vodil komandir Miha. Okrog 4. marca se je Miha s skupino dvanajstih oboroženih borcev vrnil na Žbont, kjer je bil razporejen v novoformirani bataljon.

Bataljon Jožeta Gregorčiča je s tem prenehal obstajati, ker so se tudi pri drugih njegovih četah dogodile podobne spremembe.

Janez Lušina-Mali, ki je kot spremljevalec z Bizjakom tedaj prišel na Žbont, piše, da se Ivan Soklič-Remi spominja, da je bilo formiranje 5. marca, po spominu Janka Prezlja-Staneta bi naj to bilo 7. marca, Mali sam pa meni, da je to bilo 12. marca.²⁰ Nikakor ni verjetno, da bi se ves bataljon kar dvanajst dni zadrževal na Žbontu. Zato je zelo verjetno, da se je bataljon formiral 7. ali 8. marca.

Komandant bataljona je postal Franc Štuler-Ilija, politkomisar pa Vlastimir Vardjan-Lojze. Tone Lončnar-Zoro je postal pomočnik politkomisarja bataljona, Ivan Soklič-Remi pa intendant. Marjan Šmid-Drzni je postal bataljonski kurir.

Tri čete so imele po okrog 50 borcev, od teh je bilo v vsaki po kakih 10 do 12 neoboroženih.

V 1. četi so bili: Janko Luznar-Janušek, komandir, Ludvik Novak-Aleksander, politkomisar, Janko Lotrič-Falenko, kurir, komandir voda Anton Bertoncely-Zvone, puškomitraljezca pa: Stane Podlipnik-Porobek in Janko Šmid-Prosinec.

V 2. četi: Jože Luznar-Miha, komandir, Drago Kuralt (iz Žabnice), politkomisar, Janez Klopčič-Brzi, kurir, in puškomitraljezca: Nande Gortnar-Majnik in Franc Kavčič-Vohun.

V 3. četi: Janko Prezelj-Stane, komandir, Miran Torkar-Miro, politkomisar, Ludvik Frelih-Čiro, kurir, komandir voda Nande Tolar-Mirko in puškomitraljezca Franc Fajfar-Janez in Jože Veber-Čoč.²¹

Od 8.–10. marca se je bataljon razdelil po četah, ki so se razšle v naslednje operativne rajone:

1. četa je delovala v vzhodnem delu Selške doline, na sektorju Hrastnik-Mohor-Zalubnik-Stirpnik. Taborila je pri Stirpniku in Lenartu, včasih pa tudi nad Brsnicami nad Podlonkom.

2. četa je bila v srednjem delu doline, na sektorju Prtovč-Kališe-Golica-Martinj Vrh. Taborila je na kopiščih v Vancovcu in v Bloku pri Draboslovici.

3. četa je bila v zgornjem delu doline, na sektorju: Danje-Torka-Osojnik-Davča. Taborila je okrog Raven in na nekaj krajih v Davči in nad Potokom.

Ko se je Stane Bizjak-Kosta z Žbonta vračal v štab Gorenjskega odreda, je s seboj odpeljal Janeza Lotriča-Jonkla (r. 1917). Postavljen je bil za politkomisarja 1. »Jelovške« čete.

Dr. Mirko je tedaj tu dobil tri dobre organizatorje za delo na terenu. To so bili: Janko Kralj-Zvonko (r. 1923, Železniki), ki je dobil nalogo vzpostaviti redno kurirsko linijo od Prtovča do Žirovskega Vrha; Franc Lotrič-Leon (r. 1911, Cekovec, iz Železnikov), ki je bil razporejen na terensko delo v Davčo, in Janko Markelj (r. 1923, Petračev z Jesenovca), ki je nekaj tednov ostal pri dr. Mirku.

Brata Franc in Janez Lotrič sta se tedaj tu razšla. Od jeseni 1942 sta bila skupaj partizana. Malo verjetno je bilo, da se bosta še kdaj videla, vojno sta vendarle srečno preživela.

Janko Markelj je kmalu postal sekretar škofjeloškega okrožja Skoja. Dne 14. julija 1943 je z manjšo skupino aktivistov šel čez Soro pri Vangerlu za Zalim Logom. Tam je bil ustreljen.²²

Borci Januškovе čete marca 1943 v gozdu za Žbontom v Davči. Od leve: Janko Kralj-Zvonko, Marjan Šmid-Drzni, Franc Kavčič-Tomo (padel junija 1943 na Koroškem) in Janko Potočnik-Janoš (padel 24. oktobra 1943 na Srednjem Brdu)

Temeljit požig mostov

Sredi marca so čete bataljona taborile v naslednjih krajih: Prva »Janušкова« je bila pri gozdarski bajti v Hrastniku, tretja »Stanetova« je bila nad Potokom pri Davči, druga »Mihova« pa je bila na Vancovcu na kopišču Lipovec. To kopišče je bilo last Janeza Jakoliča-Lukelna, mizarja iz Železnikov. Štab bataljona se je zadrževal pri Mihovi četi, ki je bila nekako na sredi bataljonovega operativnega terena.

Sredi marca je v taborišče na Vancovcu prišel komandant Gorenjskega odreda Franc Biček-Bruno. Tu so se tedaj dogovorili za ponoven požig mostov. Mostova v Dolenji vasi in na Praprotnem sta bila v začetku marca že obnovljena in ponovno je bilo treba preprečiti okupatorju normalen promet po dolini. Tokrat bi naj to bila bataljonska akcija, ko bi v eni noči požgali več mostov.

Mostove v Selški dolini so požgali v noči na četrtek 18. marca, in sicer takole: Most pod Hrastnikom na Luši je požgala Janušкова četa. Most pri Selcih, na cesti, ki vodi proti Golici, je požgala Stanetova četa. Most med Bukovico in Ševljami je požgala Jelovška četa. Najtežji del naloge je dobila Mihova četa. Z njo sta bila štab bataljona in komandant odreda Biček. Že zvečer je požgala most v Dolenji vasi. Potem je pohitela skozi Stirpnik in Lušo na Praprotno, kjer je požgala še tamkajšnji, pravkar obnovljeni most.²³

Mostovi so bili požgani in promet je bil za nekaj tednov zelo oviran. Kakšne pa so bile posledice?

Po prvem požigu mostov v Dolenji vasi in na Praprotnem so Nemci v drugi polovici februarja namestili v Železnikih policijski vod z nalogo, da neposredno varuje promet po Selški dolini. V ta namen so preuredili Mlinarjevo hišo na Trnju. Njen lastnik je bil Peter Gortnar, ki pa je bil tedaj z družino izseljen v Nemčijo. Njegova sinova Franc in Viktor sta bila partizana, Tone pa že od 1941 interniran v Dachau. Po kakih štirinajstih dneh so Nemci ta policijski vod umaknili iz Železnikov. Za njim je ostala poškodovana Mlinarjeva hiša. Ostal pa je policijski vod na Bukovici. Po 18. marcu pa so Nemci vzpostavili še policijsko postojanko na Praprotnem. Seveda je bilo s tem gibanje partizanskih enot dodatno ovirano.

Požig mostov je delno oviral preseljevanje prebivalstva, ni pa to bil edini razlog, da so Nemci s preseljevanjem partizanskih družin prenehali. Ker so množično odhajali k partizanom ne le iz Selške doline, pač pa tudi od drugod na Gorenjskem, preseljevanje praktično ni bilo možno, ker niso imeli kam namestiti družin, ki so imele svoje pri partizanih. Drug razlog je bil v številnih pobegih pri

selitvah. Že januarja in februarja je več družin in posameznikov pobegnilo, ko je bila še zima, pomladi in poleti pa bi jih pobegnilo še več. Nemška mobilizacija na Gorenjskem je bila tudi pravno vprašljiva, saj Nemci do nje niso imeli nikakršne pravice, kajti pokrajina ni bil priključena, ampak le okupirana.

Napad na nemške orožnike

Čete so normalno delovale v svojih rajonih. Posamezni novinci so še vedno prihajali v partizane, predvsem tisti, ki so se izmaknili vpoklicu v nemško vojsko.

Prva četa je z občasnimi zasedami v Soteski ovirala cestni promet, tretja četa je z manjšo patrolo napadla italijansko obmejno karavlo pod Plašajtarjem pri Petrovem Brdu. Zaplenili so nekaj pušk, streliva in nekaj toplih odev. Pri Podroštu so zajeli voz s hrano, ki je bil namenjen v Sorico. Hrano so vskladiščili v naravni jami pod Ravnami. Nemški graničarji in orožniki v Davči, kakor tudi orožniki na Zalem Logu so prisotnost te čete kmalu začutili. Patrolirali so le čez dan in še to v skupinah po 12–15 mož.

V četah so poleg partijskih celic formirali tudi skojevske skupine (celice). Vanje so vključili po nekaj fantov, starih do dvajset let. Taka skojevska skupina v drugi četi je predlagala, naj na Jesenovcu postavijo zasedo nemškim orožnikom, ki redno patrolirajo med Železniki in Zalim Logom. Komanda čete je ta predlog resno obravnavala in se začela pripravljati na akcijo. V drugi polovici marca je bilo večkrat deževno vreme, zato so akcijo nekoliko odlagali. Da bi bil uspešnejši, je komandir druge čete v to akcijo povabil še komandirja tretje čete, ki se je takoj odzval.

V sredo 31. marca dopoldne se je druga četa (komandir Miha) razporedila v zasedo na robu gozda na Jesenovcu od Benclja do Hvalčka. Skupina osemnajst borcev z dvema puškomitraljezoma iz tretje čete (komandir Stane) pa se je istočasno razporedila na levem bregu Sore nasproti Bencljeve domačije. Čakali so do poldneva, ko je končno prišla patrola 12 orožnikov s psom volčjakom proti Železnikom. Ko je bila orožniška patrola lepo razpotegnjena na cesti med Bencljem in Hvalčkom, je zaseda začela streljati. Največji učinek so imeli rafali štirih puškomitraljezov, ki so navzkrižno streljali. V dvajsetih minutah je bilo vse končano. Po pobranem plenu na cesti se je partizanska zaseda umaknila čez hrib v Bencljevo dolino, od tam pa skupaj do Marenkovca v Davčo. Zaplenili so: puškomitraljez, brzostrelko, osem pušk mavzeric, dve puški manliherici, dvanajst pištol, nekaj ročnih bomb (štileric), precej streliva, nekaj opasačev, čevljev in torbic. Za četno oborožitev je bilo to kar izdaten plen.²⁴

Okrog 25. marca je partizanska patrola, ki je bila na kolovozni poti proti cerkvi v Suši, streljala na graničarski voz s parom konj, s katerim so peljali oskrbo iz Železnikov v Sorico. Po napadu na Jesenovcu so se orožniki v Davči in Sorici odločili, da se bodo začeli oskrbovati iz Bohinjske Bistrice po cesti čez Soriško planino. Ta pot se jim je zdela bolj varna. Po 8. septembru 1943 (kapitulacija Italije), ko so Nemci zasedli tudi Baško grapo, se je nemška postojanka v Sorici oskrbovala iz Podbrda.

Onstran državne meje

Druga in tretja četa sta 1. aprila taborili nad Marenkovcem v Spodnji Davči. Pričakovali sta, da bo večja nemška enota po dogodku prejšnjega dne na Jesenovcu preiskovala teren, da bi našla sled za partizani in jih razbila.

V četrtek 1. aprila je četa 19. SS planinskega polka prišla peš iz Zadnje Smoleve v Martinj Vrh. Od tam je šla v Žetino, kjer je prenočila in se naslednjega dne dopoldne povzpela na Blegoš. Z Blegoša se je 2. aprila okrog poldne spustila v vas Potok in naprej proti Davškemu mostu. Tu so jo pričakali kamioni, s katerimi so se vojaki odpeljali proti Škofji Loki, ne da bi na vsej tej poti kaj zvedeli o partizanih. Ko je nemška četa šla skozi Potok, bilo je sredi dneva, je od Ratitovca proti Davči in Blegošu priletel nemški izvidniški avion. Komandi naših dveh čet sta sklepali, da Nemci morda vedo, kje se partizani zadržujejo in da bodo po tem izvidniškem obhodu in preletu, udarili tja z večjo silo. O premiku nemške kolone skozi vas Potok je partizane obvestil tudi Marenkovec, ki je nemške vojake sam opazoval.

Komandirja sta se odločila, da se s četama začasno umakneta čez mejo in se s tem izogneta morebitnemu večjemu nemškemu napadu. Dne 2. aprila zvečer sta se torej četi napotili proti državni meji. Šli so mimo Kolarja, skozi Leskovsko Davčo, mimo Lavrička, Bičkarja do Podgozda. Tu je kolona prešla državno mejo in se po pobočjih Cimprovke spustila nad vasi Poljane in Labinje na Cerkljanskem. Stopili so v stik z vaškimi člani odbora OF, ki so jih seznanili z razmerami na tem terenu. Gorenjski partizani so domačinom pojasnili, zakaj so začasno prišli čez mejo. Kmalu je prišel tudi Jaka Štucin-Cvetko, organizator narodnoosvobodilnega gibanja na Cerkljanskem, v štirih dneh, kolikor so se naši borci tedaj tam zadrževali, so se srečali tudi s skupino cerkljanskih partizanov. Bilo jih je kakih petnajst. Bili so skromno oboroženi in slabo opremljeni. Ob nepričakovanem srečanju so se oboji seznanili z razmerami na tej in oni strani državne meje.

Terenski delavci OF v Labinjah so poskrbeli za hrano našim borcem. Dali so jim nekaj riža in koštruna. Skuhali so rižoto, katere se tedanji borci še sedaj z zadovoljstvom spominjajo. Patroli naših borcev so terenski aktivisti pokazali hlev neke italijanske družine v Labinjah. Tu so naši zaplenili vola. Dobili so še nekaj krompirja in koruzne moke ter tako s hrano ni bilo težav. Med borci je bil mesar Karel Čebulj, ki je koštruna in vola hitro pripravil za partizanski kotel.

Dne 7. in 8. aprila sta se četi vrnili v Davčo. Tretja četa je ostala na svojem

Okrog 10. aprila je nemška orožniška patrola na cesti od Polje šla v taborišče Blok pri Draboslovici. Tu je bilo Thalerjevo kopišče, ki je z nekaj barakami omogočalo bivanje tudi v slabšem vremenu.²⁵

O teh dogodkih preberemo iz dnevnika Lokačeve mame:

»31. marca: Na Jesenovcu med Hvalčkom in Bencljem so gošarji ustrelili 12 orožnikov. Kaj bo zdaj z ljudmi? Moški se skrivajo.

1. aprila: V Ojstrem vrhu pri Petru na kraju so staknili več Železnikarjev in jih odgnali v Loko v zapore. Vojaštvo je vsekrižem zasledovalo gošarje. Komisar je menda šel prosit za Železnikarje. Kdo ve, če bo kaj zaleгло?

4. april: Železnikarje so izpustili iz zaporov v Loki. Zagrozili pa so jim, da bo drugače, če se še kaj zgodi.

5. april: Naše ljudi na Bavarskem so spet preselili. Avtomobili spet vozijo po dolini, ker so mostovi za silo popravljeni.«²⁶

Podnivčkov Francelj (r. 1921) iz Železnikov, ki je bil med aretiranimi v Ojstrem vrhu, se tega spominja takole: »Ko so ljudje v Železnikih zvedeli, kaj se je zgodilo na Jesenovcu, so se močno vznemirili. Vedeli so namreč, da Nemci ob takih primerih v bližnjih krajih polovijo in postrelijo talce. To so pričakovali tudi tu. V četrtek zjutraj je devet moških, med katerimi je bil tudi sam, odšlo v Ojstri Vrh, da bi ne bili doma, če bi nemško vojaštvo tedaj po trgu lovilo moške prebivalce. Kmalu za njimi je po stezi iz Smoleve prišla za njimi večja nemška

patrola, ki jih je v hiši pri Petru na kraju ujela, zaslišala in odpeljala s seboj v Železnike in naprej v Škofjo Loko. Tam so jih tudi zasliševali. Ker pa tokrat Nemci očitno niso imeli namena streljati talcev, so to skupino po nekaj dneh izpustili.»²⁷

Nekaj dogodkov v aprilu

Proti koncu marca in v začetku aprila se je Janušкова četa zadrževala pri Stirniku. V začetku aprila se je premaknila na Brsnice nad Podlonkom. Tedaj so Januška v štabu odreda hoteli poslati na Dolenjsko, temu pa se je uprl. Odšel je iz čete in so ga nekaj časa zadrževali pri štabu odreda. V prvi polovici junija so ga poslali pod Storžič za komandirja ene od čet Kokrškega bataljona, ki je tedaj tam nastajal.

Za Januškom je komandir čete postal Anton Bertoncej-Zvone (r. 1913), ki je bil dotlej komandir voda v isti četi. Ko je 25. januarja pobegnil pred selitvijo in prišel v partizane, si je izbral šaljivo ime Švejk. Ker pa za komandirja voda in nato za komandirja čete tako ime ni bilo primerno, si je izbral ime Zvone in ga ohranil do konca.

Dne 18. in 19. marca so Italijani in belogardisti v Belški grapi v Polhograjskih Dolomitih, tedaj onstran državne meje, napadli Dolomitski odred. Več borcev je tedaj tam padlo, nekaj pa se jih je razkropilo. Med temi je bilo tudi nekaj tistih, ki so v začetku marca bili poslani iz četrtega »Selškega« bataljona v Dolomitski odred. Tako sta se v začetku aprila v Ojstri Vrh vrnila Miha Bertoncej-Mišo (r. 1924 v Železnikih) in Jože Šmid-Podlonski (r. 1925 v Draboslovici). Pretolkla sta se čez Poljansko dolino. Mišo se je potem zadrževal pri terenskih aktivistih v Ojstrem Vrh in Martinj Vrh, Podlonski pa je šel domov, kjer mu je dr. Edo Pohar pozdravil lažje ranjeno nogo, okrog 20. aprila pa se je vrnil v drugo četo tega bataljona.²⁸

Okrog 10. aprila je nemška orožniška patrola na cesti od Poljan proti Žetini, pri Malenskem Vrh ujeta dva partizana: Alojza Nastrana-Megušarjevaga (r. 1925) in Franca Demšarja-Tončkovega iz Grape (r. 1923), oba doma iz Martinj Vrha. V partizane sta prišla februarja 1943 in sta bila s prvo skupino novincev poslana v Dolomitski odred. Po bojih v Belški grapi sta se sedaj vračala proti domu. Odpeljali so ju v Begunje, od tam pa v Kropo, kjer sta bila 19. aprila na cestnem križišču Kropa–Kamna Gorica ustreljena v skupini desetih talcev.

Po bojih na Ključu 22. marca so iz Dolomitskega odreda pobegnili: Jože Markelj (r. 1923), Jože Dolenc (r. 1923) in brata Jože in Miro Markelj (Muhna), vsi iz Železnikov. Čez mejo jih je vodil neki Janez iz Črnega Vrha. Sami pa so potem nadaljevali pot tako, da so šli pri Visokem čez Poljansko Soro, prišli mimo Javorij v Lušo v mlin, kjer je bila doma teta Škovinarjevega Jožeta. Tu so se podprli z dobrimi žganci in se temeljito razušili. Ta teta je po Škovinarjevem navodilu poslala nekega otroka v Železnike do Franca Lotriča-Fajgel novega. Takoj so dobili obvestilo, da je Janušкова četa nad Brsnicami. Okrog 5. aprila so že bili v svoji četi. Dne 28. februarja so z Žbonta v Davči odšli neoboroženi, sedaj pa so se vrnilo Škovinarjev Jože s puškomitraljezom (zbrojevko), ostali pa s puškami (mavzericami). Poslej je bil Jože Markelj-Marko puškomitraljezec v prvi četi, njegov pomočnik pa je postal Franc Demšar-Gobovčev z Rudna.

Sredi aprila je prva četa taborila pri Raztoki nad Mrzlo dolino na Jelovici. Komanda čete je pripravila zasedo na cesti, ki drži iz Sorice čez Soriško planino proti Bohinjski Bistrici. Tu čez je večkrat šla manjša orožniška ali graničarska

patrola, ki so jo nameravali napasti in razorožiti. Komandir voda Tine Staroverski-Sašo je s skupino prostovoljcev odšel v zasedo. Vodič je bil Alojz Kemperle-Javorčkov iz Raven (r. 1921), ki je teren najbolj poznal. Razporedili so se nad cesto, ki se na odprtem prostoru vzpenja od Sorice tik pod nekoliko bolj ravnim delom Soriške planine. Bilo je okrog 14. aprila. Iz Sorice so tedaj po cesti šli le trije orožniki. Vodja patrole je šel nekoliko naprej, druga dva pa sta se nekoliko zadrževala ob cesti. Preden je vodja patrole z odprtega prostora zavil v gozd, ga je zaseda ustrelila. Ostala dva orožnika sta ob prvih streljih pobegnila proti Sorici. Zaplenili so: brzostrelko, dve ročni bombi, 150 nabojev, daljnogled, par planinskih čevljev in vetrovko.²⁹

Anton Bertoncelj-Kovačev (r. 1924) in Franc Lotrič-Fajgelnov (r. 1924), oba iz Železnikov, sta se odpravljala v partizane. Po zvezi med terenci in drugo četo sta zvedela, da je četa v Bloku pri Draboslovici. Proti večeru 15. aprila sta odšla v Draboslovico in naprej do Thalarjevega kopišča v Blok. Taborišče pa je bilo tedaj že prazno. Tu sta v oglarski bajti prenočila in naslednjega dne šla skozi Lom, čez Plešeniški most pred Jesenovcem, naprej v Plešenice in v Lipovec na Vancovcu, kjer je tedaj taborila druga četa. Tone se tega taborišča spominja tudi po tem, ker se je z njegove izvidnice lepo videlo na trg pred cerkvijo v Železnikih.³⁰

Nemški napad na Vancovec

Po akciji na Jesenovcu, ko je padlo dvanajst orožnikov, so nemški orožniki in policisti zelo prizadevno iskali partizanske enote na tem terenu. Za udarec so se hoteli maščevati. Zelo aktivni so bili zlasti orožniki v Železnikih in na Zalem Logu. Zasledili so partizansko četo na Vancovcu. Hitro so stekle priprave za napad. V Kranju, kjer je bil štab 19. SS planinskega polka, so za ta napad določili 3. bataljon, ki so mu dodali nekaj enot 499. grenadirskega bataljona. Napadli so v petek 23. aprila.

V sredo 21. aprila sta v taborišče Lipovec na Vancovcu prišla komandant Gorenjskega odreda Franc Biček-Bruno in njegov namestnik Stane Kersnik-Jelovčan. Seznanila sta se s stanjem v štabu bataljona in v drugi četi in se pogovorila o nadaljnjem delu bataljona. Ker so tedaj v odredu pripravljali manjšo enoto za odhod na Koroško, sta tudi v tej četi dobila tri prostovoljce: Franca Kavčiča-Toma (r. 1924 v Železnikih), Pavla Krmelja-Šarga (r. 1923 v Šk. Loki) in nekega Bobija z Gorenjske.

Pri štabu odreda, ki je tedaj taboril nad Podlonkom, je bila skupina enajstih starejših (po letih) partizanov, ki so jih nameravali pospremiti na Dolenjsko na osvobojeno ozemlje. Štab bataljona je iz druge čete odbral skupino borcev, za spremstvo od Prtovča do Gabrške Gore, od tam pa naj bi jih vodili kurirji ali borci Poljanske čete. Vodja spremstva je bil Marjan Šmid-Drzni, ostali borci v skupini pa: Janko Vrhunc-Crni (r. 1923), Franc Potočnik-Muro (r. 1923), Franc Bertoncelj-Boris (r. 1919) in Radovan Dolenc (r. 1924), vsi iz Železnikov.

Tisto leto je bila velika noč 25. aprila. Da bi borce razveselili z malo boljšo hrano, se je štab bataljona odločil za večjo prehranjevalno akcijo. Izvedli bi naj jo z vsemi tremi četami bataljona, in to z rekvizijo v Žabnici, v noči na soboto 24. aprila. Komanda čete se je dogovorila z aktivisti v Železnikih, naj k Pegamovim v Grapo prinesejo razne priboljške (potico, kekse, pirhe, meso).

V četrtek 22. aprila proti večeru se je taborišče v Lipovcu izpraznilo. Štab bataljona z drugo četo je odšel proti Gabrški gori, Biček in Jelovčan s tremi

prostovoljci za Koroško in s patrolo, ki je šla po enajst starejših tovarišev, sta odšla skozi Plešenice in Lom proti Prtovču. Proti jutru 23. aprila je tretji bataljon 19. SS planinskega polka ob cesti od Železnikov do Jesenovca postavil nekaj zased, začel obkoljevati Vancovec iz Smolevske grape pa od Ojstrega Vrha in od Martinj Vrha. V petek dopoldne 23. aprila je udaril – v prazno.

Marjan Šmid, ki je bil tedaj bataljonski kurir, se tega takole spominja: »Ko smo z Bičkom šli v četrtek zvečer skozi Plešenice in čez Plešeniški most proti Lomu, sta tam ostala Boris in Muro z nalogo, da opazujeta okolico mostu, da bi ga varno prešli, ko se bomo ponoči vračali. S skupino starejših tovarišev smo se čez nekaj ur vrnili s Prtovča. Nemoteno smo šli čez Plešeniški most, skozi Plešenice v taborišče Lipovec. Utrujeni in nezastraženi smo tu zaspali za kake 2–3 ure. Zgodaj zjutraj je Radovan Dolenc-Perun odšel v Smolevsko grapo h Graparju (gospodar in žagar Jožko Pegam) po nekaj hrane. Ta hiša je bila znana partizanska javka in vedeli smo, da bodo tu tega dne že imeli nekaj priboljškov, ki jih bodo v Železnikih zbrali za partizane za praznik. Kmalu po Perunovem odhodu pa smo zapazili na nasprotni strani Grape daljšo vojaško kolono, ki je šla proti Smolevi. Kmalu se je vrnil tudi Perun in povedal, da je v dolini polno nemškega vojaštva in da se je komaj uspel neopažen umakniti. Seveda ni prinesel nobene hrane. Takoj smo se premaknili proti Plešenicam, da bi od tam morda prišli v Martinj Vrh in naprej do Gabrške Gore. Z grebena smo videli nemško vojaštvo tudi v Martinj Vrh. Kmalu zatem je na Vancovec in v našo bližino podlo nekaj min. Premaknili smo se zahodno od Plešenic na Mali vršič z namenom, da nekje v Njivah na Jesenovcu pridemo čez cesto, da bi potem šli v Blok ali proti Prtovču. Tudi ob cesti na Jesenovcu smo videli nemško vojaštvo z minometalcem. Nad nami so eksplodirale mine, ki so priletele od te strani.

Ugotovili smo, da smo obkoljeni in da se za sedaj ne bomo mogli prebiti. Ker sem teren dobro poznal, saj sem bil tu pred vojno z očetom in drugimi lovci večkrat za gonjača, sem vedel, da bo še najbolje, če se umaknemo v Gorenjski Kovaški vrh in se tam čez dan prikrijemo. Pobočje je tam težko prehodno in dobro zaraščeno. Z Malega vršiča smo pohiteli skozi Plešenice proti Kovaškemu vrhu. Prav kmalu za nami je v Plešenice že prišla večja nemška kolona. Crni, ki je nekoliko zaostal, se je tej koloni umaknil v dolino. V Skalovcu je potem pregazil Soro in se skril

Skupina partizanov 1. čete kot kurirji na karavli G-20 v Dražgošah (slikani domnevno spomladi 1944). Spredaj sedi Lojze Lotrič, komandir karavle; za njim stojijo od leve: Vinko Potočnik-Gaber, Janko Šmid-Prosinec, Franc Šolar-Trš, Valentin Ažman-Miha, Janez Globočnik, Jaka Lotrič-Cvetko, Filip Bernik-Benja in Janez Kavčič-Orlov

na Merovem kegljišču sredi Železnikov. Srečno smo se zatekli na Kovaški vrh in se izogibali skupinam, ki so pregledovale ta pobočja. Okoli poldne smo v Gorenjem koncu (sedaj Na plavžu) zapazili visok dim in zaslišali pokanje goreče hiše. Takrat so Nemci dobili Jožeta Kristana-Staška, ki se je obkoljen v Lenartovi hiši (priimek Kosem), ustrelil in je potem tam tudi delno zgorel, živega pa so ujeli Mira Klopčiča-Miša, ker mu je sabotirala ročna bomba, ko je z njo skočil med nemške vojake pred Lenartovo hišo.

V mraku smo se napotili proti Martinj Vrh. Gospodinja pri Saloncu je bila moja sestrična, zato smo se napotili tja. Tu smo dobili hlebec kruha in nekaj slanine, hkrati pa zvedeli, da se je nemško vojaštvo umaknilo. Odgnali so gospodarja domačije, z njim pa tudi Staneta Marklja-Muštrovega. Odšli smo k Mohoriču, kjer smo dva dni počivali.

V nedeljo, 25. aprila, je do naše skupine prišel Janko Kralj-Zvonko, prevzel tistih enajst starejših tovarišev in jih pospremil do Gabrške Gore, od koder so potem nadaljevali pot proti Dolenjski. Zvonka je nemška hajka v petek zatekla v Ojstrem Vrh. Spretno se ji je izmaknil in se prikrl nekje v Martinj Vrh.³¹

Janko Vrhunc-Crni se je tedaj močno prehladil in je obolel. Kakih deset dni se je zdravil doma, potem pa se je vrnil v enoto.

Stane Markelj se je čez nekaj časa vrnil in odšel v partizane.

Rajonska aktivista Miro Klopčič-Mišo in Jože Kristan-Staško (oba r. 1922 v Železnikih) sta se pred nemško hajko umaknila iz Ojstrega Vrh na Vancovec. Ko sta ugotovila, da je napad usmerjen prav na to področje, sta se po strmem pobočju Gorenjskega Kovaškega vrha spustila do Sore, jo pregazila in se zatekla v Lenartovo hišo na hlev. Ker pa tedaj grmovje še ni bilo dovolj listnato, da bi ju zakrilo, ju je nemška zaseda na nasprotnem bregu dobro videla. Zato je bila tista hiša tudi takoj obkoljena, ko sta se zatekla vanjo.

Dne 23. aprila so pri Miznikarju v Martinj Vrh Nemci ujeli partizana Staneta Oblaka še z enim soborcem. Bila sta v skupini, ki je v začetku marca odšla v Dolomitski odred. Sedaj sta se vrnila in nesrečno padla v to hajko. Odgnali so ju v Begunje. V skupini osmih talcev je bil Stane potem 28. aprila v Gabrku pred Poljanami ustreljen.

Sum o izdaji taborišča

Ivan Mlakar (r. 1924) je bil doma v Železnikih. S starši se je okrog leta 1938 preselil v Škofjo Loko. Njegov oče Ignac je bil soboslikar. V začetku leta 1943 je bil mobiliziran v nemško vojsko, vendar je na Jesenicah pobegnil z vlaka. V februarju je prišel v Železnike k teti, od tu pa ga je Jožko Pegam-Grapar odpeljal k partizanom v Lipovec. V marcu je pobegnil in se potem skrival v Vincarjih pri Škofji Loki. Nekako sredi aprila so ga nemški orožniki odkrili in aretirali. Dne 23. aprila, ko je bil napad na Vancovec, so ga pripeljali v Železnike. Z njim so šli h Graparjevim, kjer so aretirali gospodarja in ženo, otroci pa so pobegnili. Ivan je priznal, kako ga je Jožko Pegam pospremil v partizane. Zasliševanje je bilo v gostilni pri Thalerju. Ženo Frančiško so po krajšem zasliševanju izpustili, Jožka in Ivana pa so odpeljali v Škofjo Loko. Od tu so Ivana poslali v nemško vojsko, kjer je kasneje padel. Jožka Pegama (1902-1962) so odgnali v Begunje. Čez nekaj mesecev so ga premestili v zapor v Škofji Loki, od koder je pobegnil. Potem je bil borec v Vojkovi brigadi, kjer je postal intendat bataljona.

Pri Graparjevih so sistega petka, 23. aprila, imeli v shrambi že precej potic, keksov in pirhov, kar so prinesli ljudje iz Železnikov za svojce v partizanih. Ko

so orožniki odgnali starše in so vsi štirje otroci pobegnili, se je znašlo nekaj žensk, ki so izpraznile shrambo in hrano poskrile, da morebitna hišna preiskava ne bi kaj odkrila.³²

Ivan Mlakar ni izdal taborišča v Lipovcu, saj je bil že toliko časa drugje, da ni mogel vedeti, kje so se tedaj zadrževali partizani. Nemški napad na Vancovec torej ni uspel. Ujeta sta bila le dva partizana (Klopčič in Oblak), eden ubit (Kristan), aretirani pa Pegam iz Železnikov in dva domačina z Martinj Vrha. Ko bi bil štab bataljona z drugo četo še v taborišču na Vancovcu, si lahko zamislimo, kakšen bi bil obračun, ko bi kakih štiristo dobro oboroženih nemških vojakov navalilo na šestdeset slabše oboroženih partizanov.

Partizani in aktivisti OF v Železnikih so se spraševali, kdo je izdal taborišče v Lipovcu. Sumili so mesarja Franca Podborška. Ni bil domačin, v Železnikih se je nastanil nekaj let pred drugo svetovno vojno. Mesar Podboršek je pogosto gostil nemškega komisarja (župana) Brunnerja, komandirja orožniške postaje in včasih še koga, ki se je družil s tema dvema. Tako je tudi na pustno nedeljo (7. marca) in na pustni torek doma na stanovanju priredil kar bogato pogostitev teh nemških gostov. Izgovarjal se je sicer, da tako od njih marsikaj izve. Poslej ta izgovor ni bil več prepričljiv. Vse bolj se je uveljavljalo prepričanje, da je Podboršek nemški vohun, ki je med aktivisti OF lahko zelo nevaren. Začeli so bolj paziti na njegovo vedenje in vse manj so mu zaupali.

Neuspešna prehranjevalna akcija

Štab četrtega bataljona je z drugo četo v četrtek zvečer 22. aprila torej odšel na prehranjevalno akcijo. Kolona je šla skozi Rovt in Lenart, dalje skozi Lušo, v podnožju Hrastnika po levem bregu Sore, na Križno Goro do Mohorja. Že v Rovtu se je posebna patrola ločila in je šla proti Zaprevalu, mimo Gabrške Gore v Poljansko dolino z nalogo, da tam izvede manjšo zastraševalno akcijo. Na cesti pri Gabrku so proti jutru postavili zasedo. Ko je zjutraj iz Škofje Loke pripeljal avtobus s spremljajočimi motoristi, je zaseda te motoriste napadla. Enega so ubili, nekaj pa ranili. Patrola se je umaknila k Zalubnikarju, se spustila do Sore, jo na Pamerjevem mostu prešla ter nadaljevala pot do Mohorja na Križni gori.

Tu so se 23. aprila popoldne zbrale vse tri čete četrtega bataljona. Stane, komandir tretje čete, se spominja, da so se razporedili v stroj kvadratne oblike, kjer so čete pred seboj postavile puškomitraljeze. Bilo jih je šestnajst in to orožje je med borci naredilo vtis zelo dobre oborožitve. Taborili so na nekem kopišču pri Mohorju.³³

Akcije se je udeležila tudi prva (Jelovška) četa.

Komandirjem čet so obrazložili nalogo za skupno prehranjevalno akcijo v naslednji noči v Žabnici. Namenili so se novodoseljenemu nemškemu posestniku zapleniti nekaj hrane, mu odgnati kako govedo, iz krajevne trgovine pa odnesti živila in tobak. Druga četa je dobila nalogo, da z zasedama proti Dorfarjem (Škofja Loka) in proti Bitnju (Kranj) zavaruje akcijo. Ostale čete so imele nalogo v vasi dobiti hrano. Razporeda hiš borci niso poznali.

Okrog devetih zvečer so bile čete pred Žabnico. Druga četa se je razdelila na dve zasedi, kakor so ji ukazali. Vaška straža je opazila sumljivo gibanje. Z Miklavževega vrta sta počila strela in od teh je eden zadel mitraljezca Jožeta Vebra v komolec desne roke. Naš mitraljezec, ki je bil v bližini, je izstrelil krajši rafal v smer, od koder je prej nekdo streljal. Ob tem streljanju so se borci začeli umikati

iz vasi, zasedi pa sta še ostali na svojih mestih, saj ju o umiku ni nihče obvestil. Šele čez dobro uro, ko so borci v zasedah ugotovili, da naših sploh ni več v vasi, so se tudi ti umaknili in se na Križni Gori priključili glavnini bataljona. S hudim ranjencem je bataljonska kolona odšla preko Čepulj in Lajš v Kališe in tam ranjenca oddala domačinom v oskrbo. Jože Veber-Čoč (r. 1922 na Češnjici) je bil potem v gozdarski bajti pod vasjo, kjer pa mu niso mogli pomagati. Rana se mu je zastropila in 29. aprila je tam umrl.

Po krajšem počitku v Kališah se je bataljonska kolona spustila v dolino. Po kolovozni poti je bataljon prišel na Češnjico, pri Rešku šel čez most, nadaljeval pot preko Grobelj (sedaj je tam naselje Na kresu) in se čez mostič v Dašnjici povzpел na vojaško cesto. Po njej skozi Mlake je kolona šla na Prtovč in se nekoliko nad vasjo utaborila na Puč'ci v Razorju. Borci so bili lačni in potrebni počitka. Janko Lotrič-Falenko se spominja, da so tisti dan borci dobili le po nekaj žlic kuhanega fižola.³⁴

Po počitku so se čete v noči na 25. april razšle in se razporedile na svojih določenih terenih.

Kadrovske spremembe

Večer pred prvim majem so na Gorenjskem na raznih krajih goreli kresovi. V Selški dolini so goreli pri Mohorju, na Križni gori, na Ratitovcu in na Blegošu. Pripravili so jih borci bližnjih enot in mladina na terenu.

V začetku maja je štab 4. bataljona s prvo četo taboril na Povdnu pod Ratitovcem, na sedlu med Prtovčem in Torko, na višini 1264 m. V taborišče sta prišla dva člana štaba Gorenjskega odreda z nalogo, da odstavita in zamenjata bataljonsko vodstvo zaradi neuspele akcije v Žabnici.

Kuhar v štabu bataljona je na Križni Gori dobil nekaj žganja. Komandant Ilija in še nekaj drugih so že pred prihodom v Žabnico popili preveč žganja, potem pa še na povratku v Čepuljah. Zaradi te slabosti so Ilijo tedaj degradirali v navadnega borca. Štabu bataljona pa so očitali premajhno borbena dejavnost njegovih čet in zanemarjanje vojaške in politične vzgoje.

Anton Bertoncelj-Zvone

Ludvik Novak-Aleksander

Tedaj se je iz Gorenjskega odreda poslovil član štaba Jože Krajc-Žakelj. Imel je tudi partizansko ime Andrej Korenina. Po lastni želji je odhajal na terensko delo na Primorsko. Za spremstvo so mu bili dodeljeni: Franc Štuler-Ilija, Anton Lončnar-Zoro in kuhar Dušan. Ti trije so potem na Primorskem prišli v Gradnikovo brigado, ki se je prav tedaj tam ustanavljala. Potovali so po kurirski zvezi, ki je bila prav te pomladi vzpostavljena od Prtovča, preko Davče, skozi vas Porezen, čez Bukovo na Šentviško planoto.

Bataljonski komisar Lojze je bil tedaj postavljen za pomočnika politkomisarja 2. Poključkega bataljona. Tudi komandir 2. čete, Miha, je tedaj odšel iz bataljona. Komandanat 4. bataljona je tedaj postal Anton Bertoncelj-Zvone, politkomisar pa Ludvik Novak-Aleksander. Dotlej sta ta dva bila komandir in politkomisar prve čete tega bataljona. Komandir prve čete je tedaj postal Anton Gosar, Hrenov, iz Škofje Loke.³⁵

Nemška in naša mobilizacija

Nemška vojaška mobilizacija v začetku leta 1943 ni bila uspešna. Vpoklicani so neradi odhajali v nemško vojsko, tako da so jih morali nemški orožniki in policisti s silo loviti in jih s kamioni voziti na mobilizacijska mesta. Marsikomu pa se tudi v partizane ni dalo zaradi zime. Posamezniki so se skrivali doma ali v bližini doma in čakali na pomlad, ko bi se v ugodnejšem vremenu javili k partizanom.

Glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske je v zvezi s takim stanjem poslalo štabu Gorenjskega odreda navodila, kako naj ukrepa. V tem navodilu je med drugim zapisano: »... *Enote Gorenjskega odreda so dolžne, da na svojih območjih takoj poiščejo stik z vsemi, ki so pobegnili v gozdove, a še nimajo zveze s partizani. Vključiti jim morajo takoj v vojsko. Med pobeglimi v gozdove je treba pobijati težnjo, da se zgolj skrivajo, ne da bi se priključili partizanom...*«

Pomladi 1943 je okupacijska oblast na Gorenjskem raztegnila mobilizacijo še na vojne obveznike letnikov 1917, 1918 in 1919. Mnogo jih je pobegnilo, zato so jih začeli klicati na nabor in v vojsko tako, da so jih iskali kar z orožniškimi patrolami, da jim ne bi pobegnili.

Štab Gorenjskega odreda je zato izdal dne 5. maja 1943 odredbo o mobilizaciji za vojsko sposobnih samskih moških od 18.–40. leta starosti, poročenih in gospodarjev pa do 35. leta starosti. Po vaseh je ta odredba imela kar dober uspeh, po večjih središčih Gorenjske pa ne.³⁶

Fantje s Češnjice leta 1942. Od leve: Valentin Hudolin-Tine (padel v bojih na Pečani 18. julija 1943), Marko Prezelj-Aco in Janko Polajnar-Vane

O tej mobilizaciji preberemo Iz dnevnika Lokačeve mame naslednje: »1. maja: ... Pretekli teden je bil nabor za letnike 1917, 1918 in 1919. Pa so jih prav malo dobili. Iz železniške občine jih je 12 manjkalo, 8 jih je pa šlo na nabor. Za nedoločen čas so jih še pustili doma.

14. junija, na binkoštni ponedeljek, so partizani mobilizirali. Takole pod večer jih je prišlo nekaj sto iz Smoleve. Kar po hišah so šli. Ljudje so bili presenečeni in so se branili, ker niso bili prav nič pripravljeni. Pa ni nič pomagalo. Govorili so, da bo do 40. leta starosti vse moralo pod orožje: kar jih ne bodo dobili partizani, jih bodo pa Nemci.

Dne 15. junija je bila na Prtovču maša. Precej ljudi je prišlo. Ko so ljudje prišli iz cerkve, je bila cerkev obkoljena. Partizani so pripravili govor in petje. Potem so zadržali vse moške do 40. leta starosti. Ko so ljudje hodili to prijavljat orožnikom, ti niso več tako zmerjali kot pozimi, zdaj že malo mislijo in vedo, da ne gre vse po njihovem načrtu. Ko so partizani pobrali moške, so streljali, da je odmevalo od vseh hribov in si ni noben orožnik nikamor upal.

24. junija: Danes zjutraj so orožniki lovili fante za vojsko. To so bili tisti, ki so bili potrjeni in so imeli skoraj tri mesece časa za vpoklic. Dva so dobili zjutraj, ko sta še spala, Fotrovčev Janko jim je pa ušel.

Podlonkom so ljudje dobili listke, ki so jih metali angleški avioni. Na listkih je pisalo, da bo kmalu konec vojne. Da bi le bilo res! Silno žalostno je postalo življenje. Moških je vedno manj. Vsi so se odpravili v grmovje. Kaj bo, če ne bo konca?³⁷

14. junija je iz Železnikov in Česnjice odšlo v partizane okrog dvajset fantov in med njimi tudi nekaj poročenih mož. Večina teh je bila na to »mobilizacijo« pripravljena, nekatere pa je to res presenetilo.

Po maši na Prtovču je mobilizirala prva četa 9. bataljona. Dobili so kakih 50 novincev.

Fotrovčev Janko je krojač Janko Logar (r. 1917), ki je kot borec in krojač v Gradnikovi brigadi dočakal osvoboditev.

V o j a š k a v z g o j a

Janko Prezelj-Stane se tudi spominja, kako je bilo z vojaško vzgojo tedaj v četah tega bataljona.

Proti koncu marca je v taborišče tretje čete, kjer je bil Stane komandir, prišel štab Gorenjskega odreda. Za teden dni se je umaknil izpod Ratitovca in se nastanil pri tej četi. Taborili so pod Kovkom nad Špehom v Davči. Komanda čete je še posebej poskrbela za varnost taborišča in za redno prehrano. Ko se je štab odreda poslovil in se premaknil nekam nazaj pod Ratitovec, ni komandirju Stanetu nihče od štaba ničesar očitil ali ga za kaj grajal.

Ko pa se je Stane v drugi polovici aprila zadrževal v štabu bataljona pri komandantu Iliji, mu je le ta povedal, da so ga v štabu odreda kritizirali, ker v četi ni vojaške ali politične vzgoje. Stane je imel vtis, da mu tega tudi Ilija preveč ne zameri. Začel pa je o tem bolj pogosto premišljevali.³⁸

Ni se spominjal, da bi mu glede tega kaj posebnega naročili. Ko je bil štab Gorenjskega odreda z njegovo četo, tudi ni nihče od štaba imel v četi kako vojaško ali politično uro. Komande čet niso od štaba bataljona ali odreda nikdar dobile kakega učnega programa, po katerem naj bi tako vzgojo izvajali.

Skupina borcev 4. bataljona pod Prtovčem maja 1943. Spredaj je mitralješka trojka: Jože Hudolin, Franc Kavčič-Vohun in Rudolf Tolar; zadaj sedijo z leve: Ferdinand Tolar-Mirko, Radovan Dolenc-Perun, Anton Torkar-Željko, Jože Šmid-Podlonski, Avgust Frelih-Kunde in Janez Klopčič-Brzi

V četah ni bilo ljudi, ki bi bili strokovno sposobni izvajati vojaško in politično vzgojo. Partizani, starejši po letih in po stažu v partizanih, niso imeli vojaške strokovne vzgoje. Zaradi številnih mladih novincev pa je bila vojaška vzgoja še kako potrebna.

Komandirji čet so si samoiniciativno pomagali tako, da so urili novince v sestavljanju in razstavljanju orožja in v opisu posameznih delov orožja. Predvsem so spoznavali puško, pištolo in ročno bombo. S sestavljanjem in razstavljanjem puškomitraljeza so se ukvarjali predvsem le puškomitraljezci in njihovi pomočniki.

Za politično vzgojo so črpali snov iz Slovenskega poročevalca in iz radijskih vesti, ki so prihajale v bataljon na posameznih listih, razmnoženih na ciklostil.

Z mobilizacijo vojaških obveznikov, rojenih leta 1919, in starejših, ki so že odslužili vojaški rok v bivši Jugoslaviji, so se čete številčno in strokovno dokaj okrepile. Imeli so že osnovno vojaško znanje in dobro so znali rokovati z orožjem. Med njimi jih je bilo nekaj, ki so bili v bivši jugoslovanski vojski podoficirji. Dne 1. maja je prišel v partizane tudi veleposestnik Boris Globočnik (r. 1915) iz Železnikov. Imel je višjo trgovsko šolo (v Mariboru) in je imel čin rezervnega podporočnika. Nekoliko kasneje je postal načelnik štaba Gorenjskega in potem Kokrškega odreda. S svojim znanjem in delom je izredno koristil enoti, kjer je deloval.

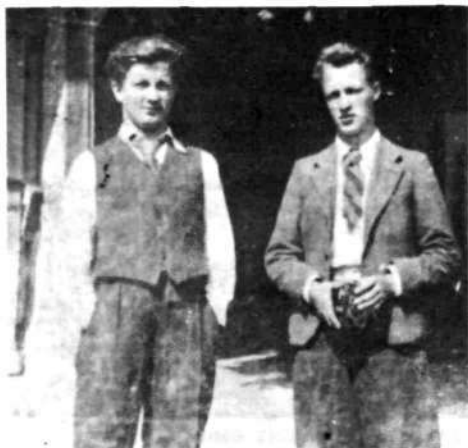
Za redno vojaško ali politično vzgojo niso bili posebno ugodni pogoji. Čete so se veliko gibale zaradi premeščanja taborišča, odhajale so v razne akcije in tako ni bilo časa za redno vzgojo, za učne ure. To vprašanje je ostalo vedno nekakšen odprt problem, ki ga je bilo težko reševati.

Občasno so v četah organizirali tudi čiščenje orožja. Nikdar niso smeli hkrati čistiti vse orožje, to so počeli le v določenih vodih ali desetinah. Tudi to je bila neka oblika vojaške vzgoje.

III

Ustanovitev 9. bataljona

Od 19. do 21. maja 1943 je 19. SS planinski polk prehajkal Jelovico na tej strani doline od Prtovča do Jamnika. Ker ni ničesar našel, so se nemške enote umaknile v svoje stalne garnizone. To območje je bilo sedaj za nekaj časa relativno

Brata Jože in Janko Prezelj-Stane s Češnjice, slikana leto prej, ko sta odšla junija 1942 v partizane v Selško četo. Jože je že 12. avgusta padel na Dražgoški gori.

Stanko Hafner-Bojan iz Selc je padel 22. julija 1943 nad Novaki na Cerkljanskem

mirno in varno. Tako je štab Gorenjskega odreda poklical v taborišče na Povden vse tri čete 4. »Selškega« bataljona in prvo »Jelovško« četo. V dneh od 22. do 27. maja so se čete zadržale v taborišču in tu so tedaj ustanovili 9. bataljon, imenovan tudi »Dražgoški«. Zaporedne številke so bataljoni na Gorenjskem tedaj dobivali z zaporedjem nastajanja.

Dotedanji komandir tretje čete 4. bataljona Janko Prezelj-Stane je tedaj postal komandant 9. bataljona. Za bataljonskega politkomisarja je bil postavljen Ivan Franko-Iztok (r. 1922 v Škofji Loki), ki je bil dotlej politkomisar prve »Jelovške« čete. Intendant bataljona je postal Ivan Soklič-Remi, ki je bil dotlej na enaki dolžnosti v 4. bataljonu. Komandir kurirjev pri štabu tega bataljona je postal Marjan Šmid-Drzni.

V prvi četi je postal komandir Nande Tolar-Mirko (r. 1922 na Prtovču), ki je bil prej komandir voda v tretji četi 4. bataljona. Za politkomisarja je bil postavljen Stanko Hafner (r. 1925 v Selcih), ki je bil dotlej politdelegat v tretji četi 4. bataljona. Intendant te čete je postal Pavle Tolar-Zajcev iz Podlonka (r. 1918).

V drugi četi je postal komandir Ludvik Koder-Aki (r. 1918 v Zgornjih Danjah), ki je bil prej komandir voda v tretji četi 4. bataljona. Za politkomisarja je bil postavljen Lovro Frelih-Slobodan (r. 1919 na Zalem Logu, krojač), ki je bil prej v tretji četi 4. bataljona.

V tretji četi je bil postavljen za komandiraja Janez Ceferin-Golob (r. 1919, Marenkovčev, iz Davče), ki je bil prej v tretji četi 4. bataljona. Za intendanta v tej četi je bil postavljen Stanko Lotrič-Skolé (r. 1921 v Železnikih), ki je bil dotlej politdelegat v tretji četi 4. bataljona.

Miran Torkar-Miro, ki je bil dotlej politkomisar v tretji četi 4. bataljona, je ob tej kadrovske spremembi postal politkomisar kurirske linije Prtovč-Ravne-Davča-Porezen.³⁹

Ob tej organizacijski spremembi so nastale kadrovske spremembe tudi v 4. bataljonu. Komandant in politkomisar v začetku maja sta bila Zvone in Aleksander. Štabni kurir je bil Janko Lotrič-Falenko.

V prvi četi je bil komandir Anton Gosar, politkomisar pa Drago Kuralt.

V drugi četi je postal komandir Franc Potočnik (r. 1911 na Stirpniku, Mornovčev), politkomisar pa Jernej Dermota-Bogo (r. 1924 v Železnikih). Kurir je bil Janez Klopčič-Brzi. Kuhar je bil Matevž Benedičič-Mato (1899–1972, Maluza iz Železnikov).

V tretji četi je postal komandir Jože Šmid, Anžonov, iz Podlonka, komandir voda pa je postal Albin Lavtar-Dušan (r. 1916 v Dolenji vasi).⁴⁰

Tako formirana bataljona sta si razdelila operativno območje v Selški dolini. Četrty bataljon se je razporedil po četah, ki so taborile na ozemlju med reko Soro in vojaško cesto, ki poteka od Zalubnikarja, mimo Zaprevala do Črnega kala pod Blegošem. Deveti bataljon se je razporedil tako, da je njegova prva četa delovala na ozemlju od Prtovča do Lajš, druga četa od Torke do Sorice, tretja četa pa v Davči, Potoku in Osojniku. Sedmi »Kranjski« bataljon je bil razporejen na območju Križna gora–Jamnik–Besnica.

Dogodek na Rudnem

Kurirji Karel Kozar-Romi, Konrad Lotrič (r. 1914, Dražgoše) in Franc Fajfar-Janez (r. 1921, Rudno) so spadali pod karavlo G-1 pri Podlonku. Dne 26. maja zvečer so na Česnjici prišli do nemške zasede in niso mogli čez Soro. Ker je bil Janez doma na Rudnem, je tovarišema predlagal, naj gredo k njemu domov in bodo naslednji dan, ko bo pot prosta, šli naprej. Okrog polnoči so prišli na njegov dom, kjer sta jim mati in sestra začeli pripravljati čaj. Ker pa so bili tudi tukaj orožniki v zasedi, so opazili kurirje, ko so prišli v hišo. Takoj so hišo obkolili in začeli tolči po vratih, naj jim odpro. Vsi trije so se zatekli v hlev, mati pa je nekoliko zavlačevala z odpiranjem vrat. Kurirji so po lestvi prišli na hlev, kjer je bilo seno. Od tu je Romi padel v hlev. Skozi okno je vrgel ročno bombo in se takoj za njo pognal iz hleva. Pretekel je potok in se zavlekel v breg. Ponoči in v temi ga niso zasledovali. Bil je rešen. Janez je bil sicer nekoliko ranjen, vendar se je s podstrešja zavlekel za dimnik na strehi in ga niso dobili. Konrada so ustrelili na podstrešju.

Ko so orožniki dopoldne odšli iz vasi, so s seboj odgnali Šoštarjevo mamo in hčer. Tedaj se je Janez izza dimnika spustil na tla in odšel v Podlonk, kjer ga je dobil dr. Edo Pohar in ga pozdravil. Padel je 8. septembra 1942 nad Lajšami v Januškovski skupini.⁴¹

Dne 27. maja zjutraj, ko je 4. bataljon že odšel iz taborišča in je tu ostal še 9. bataljon, je v taborišče na Povdnu pritekla mladinka Marija Tolar-Mici, Štancarjeva, s Prtovča. Povedala je, da imajo nemški orožniki na Rudnem obkoljene neke kurirje. Takoj so odbrali večjo skupino (četo), ki je pohitela proti Rudnu. Mimo Brsnic in Novaka so prišli do Loj nad Rudno, ko so borci opazili začelje nemške kolone, ki je z Rudenskega polja še odhajala proti Česnjici. Kmalu so zvedeli, kaj se je zgodilo in tako so se vrnili v taborišče na Povden.⁴²

Še nekaj akcij in dogodkov

Dne 23. ali 24. maja, ko je tretja četa 4. bataljona prišla na Povden, se je politkomisar čete Miro z nekaj borci zadrževal pri cesti, ki drži od Šurka proti Ravnam. Tedaj se je po cesti s kolesom pripeljal neki civilist. Ustavili so ga in ugotovili, da je graničar iz posadke v Davči, ki se vrača z dopusta. V kovčku pri

sebi je imel lepo uniformo in pištolo. Seveda je bilo to takoj zaplenjeno in Miro je v novi obleki tedaj prevzel novo dolžnost, ko je postal politkomisar kurirske linije Prtovč–Porezen.

Janez Lavtar-Dušan z Zalega Loga je bil šofer in je včasih s kamionom pripeljal zalogo hrane za trgovine na Zalem Logu in pri Šurku, pa tudi v Sorici. Dogovorili so se za njegov odhod v partizane. Ko je nekega dne maja peljal poln kamion hrane, so ga pod Zalom Logom partizani ustavili in »aretirali«. S kamionom so se z njim odpeljali čez Davški most v Muštovo grapo. Lep prihod v partizane!

Dne 7. junija je tretja četa 4. bataljona pri Pamarjevem mostu v Soteski zaplenila voz hrane, ki je bil namenjen Megušarjevi trgovini v Selcih. Akcija je bila z voznikom dogovorjena.

Dne 12. junija zvečer sta druga in tretja četa 4. bataljona na Bukovici izvedli večjo prehranjevalno akcijo. Izpraznili sta trgovino in odgnali šest volov. To so bili voli kmetov iz Martinj Vrha, ki so jih januarja izselili. Te vole so sedaj partizani prignali na Stirpnik in v Rastovke, kjer so jih začasno oddali kmetom v rejo za rezervno hrano za partizanske enote.

Dne 14. junija so patrole druge čete 4. bataljona prišle v Železnike in na Češnjico. S terenskimi aktivisti je bila dogovorjena »mobilizacija«. Kmalu po osmi uri zvečer je v Železnikih počilo nekaj strellov, da so orožniki slišali in vedeli, da so partizani v trgu. Tisti večer je iz Železnikov in s Češnjice odšlo k partizanom kakih dvajset novincev. Šli so v taborišče k Valentinu pod Lenartom.

Dne 25. junija se je štab 4. bataljona z drugo četo premaknil v taborišče pri Megušnici na Martinj Vrh. Tu so potem taborili kakih deset dni.

Dne 23. ali 24. junija se je 1. bataljon Gradnikove brigade iznad Novakov umaknil čez mejo na severno pobočje Blegoša nad vas Potok. Izmaknil se je bil obkoljevanju italijanske vojske. Z bataljonom je bil tudi komandant brigade Danilo Šorovič. Kmalu je bil vzpostavljen stik s štabom našega bataljona. Gorenjski partizani so gradnikovcem preskrbeli nekaj hrane in jih seznanili s stanjem na terenu. Izročili so jim tudi petnajst neoboroženih novincev. Konec junija se je bataljon Gradnikove brigade vrnil čez mejo v Baško grapo in tedaj je v njem ostalo kakih pet, šest novincev z Gorenjske, ostali so se vrnili v četrti bataljon.

Iz dnevnika Lokačeve mame spet preberemo: »29. junija: Partizani so vzeli učiteljico Marjano. Menda so zvedeli, da jih je zasledovala in izdajala. Ni se čuditi, če je Nemka Slovence izdajala, saj še Slovenec Slovenca. Ko bi ne bilo toliko izdajalcev, bi se nam ne godilo tako hudo!«⁴³

Po nemškem napadu na Vancovec so v Železnikih veliko govorili o izdaji partizanskega taborišča. Zato je v tem zapisu misel o izdajalcih.

Janko Prezelj-Stane je v svojih zapiskih zabeležil tudi ta dogodek. Dva oficirja iz 9. bataljona sta se na poti iz Ojstrege Vrha na Prtovč ustavila na Češnjici. Tu sta zvedela, da nemška učiteljica Marjana spet stika za partizani. Zadržuje se ob kolovozni poti, ki drži s Češnjice v Kališe. Tam sta jo tudi dobila. Morala je iti z njima na Prtovč, kjer sta jo izročila prvi četi 9. bataljona. Tu je izginila.

Nekako v tistem času je 7. »Kranjski« bataljon v Bukovščici likvidiral tamkajšnjega nemškega učitelja. Tudi ta je bil preveč radoveden glede gibanja partizanov in preveč vnet ponemčevalec. Po teh dveh dogodkih je nemško učiteljstvo odšlo iz doline in od jeseni 1943 v Selški dolini ni bilo več nemške šole.

Dne 8. in 9. julija sta dve četi 4. bataljona spet taborili pri Stirpniku. Tedaj je bila v Ojstrem Vrh in v Martinj Vrh večja enota raztrgancev, ki so jih vodili policisti iz Kranja. Dne 9. julija popoldne so se raztrganci na kamionih in avtobusih vračali proti Škofji Loki. Četi sta pohiteli v zasedo nad ovinek pod

Dolenjo vasjo, od koder sta z rafali in posameznimi streli udarili po tej motorizirani koloni. Najbolj je bil zadet avtobus, ki je bil predzadnji v koloni. Po kasnejših poizvedbah sta bila v njem dva policista ubita, več pa ranjenih. Nemci so se za to maščevali s tem, da so na kraju zasede že 14. julija ustrelili 19 talcev, ki so jih tja pripeljali iz Begunj.⁴⁴

V prvi četi 9. bataljona so sklenili, da bodo z uspešno akcijo potrdili svojo ustanovitev. Zato sta v soboto 29. maja odšli v akcijo dve patroli: ena v Železnike, druga proti Sorici.

Bilo je v soboto opoldne, ko so partizani mimo Škovin prišli na občinski urad (bivša mežnarija) na Trnju sredi Železnikov. Odnegli so radio aparat, pisalni stroj, nekaj pisarniškega papirja pa tudi nekaj živilskih kart. Nekaj dokumentov in arhiva so uničili. Zadržali so se kake pol ure in se po isti poti, po kateri so prišli, tudi umaknili. Občinski urad je bil tedaj zaradi kosila popolnoma prazen, zato so svoje delo opravili brez ovir. Ko so orožniki zadevo potem raziskovali, jim je še največ povedala nemška učiteljica, ki je videla neke ljudi hoditi okrog občinskega urada, ko je poučevala v šoli neposredno ob tem uradu.⁴⁵

Druga patrola, ki je štela kakih deset borcev s puškomitraljezcem, je odšla v zasedo na Rotk nad Sorico. Čakali so dva domačina iz Danj, ki sta običajno dopoldne nesla puške vaše straže na orožniško postajo v Sorico pri cerkvi. Vaška straža je namreč vsak večer dobila po kakih osem pušk, da so potem z njimi čez noč stražili po vasi, zjutraj pa so orožje vedno vrnili. Zaseda je imela namen zapleniti te puške, s tem onemogočiti vaško stražo in oborožiti borce v četi. Vaščanov ni bilo, pač pa sta od vasi po cesti proti Rotku prišla dva orožnika. Bilo je okrog enajstih. Zaseda ju je ustrelila, padla sta komandir in orožnik. Pobrali so jima orožje in strelivo ter se vrnili v četo.⁴⁶

Franc Štalec-Rudi se tega dogodka takole spominja:

»Tako po streljanju na Rotku so nemški orožniki prihiteli iz svoje postojanke. Naš mitraljezec jih je prisilil, da so se spet naglo umaknili v postojanko. Kmalu za tem pa je nad nas priletelo izvidniško letalo in nas mitraljiralo. Polegli smo k drevesom in počakali, da se je letalo oddaljilo, nakar smo se hitro pomaknili v hrib in v gozd. Nihče od naših ni bil zadet. Temu letalu smo šaljivo rekli »Radovedni Lojzek«, ker ga je baje pilotiral neki Lojze.«⁴⁷

Druga četa 9. bataljona je v juniju dvakrat napadla orožniško patrolo na Zalem Logu. S tem so tamkajšnje orožnike zelo ovirali pri gibanju in patroliranju. Ko so izgubili dvanajst orožnikov 31. marca na Jesenovcu, orožniška postaja ni dobila drugih orožnikov. Ker se je sedaj čutila precej ogroženo, so jo proti koncu julija ukinili. S tem je bilo gibanje partizanskih enot med Železniki in Sorico zelo olajšano.

V začetku julija se je štab 4. bataljona z drugo četo iz Megušarjeve grape preselil k Čemšišarju, štab 9. bataljona pa se je večinoma zadrževal pri drugi četi, ki je taborila okrog vasi Ravne pod Ratitovcem. Okrog 10. julija sta se bataljona premaknila k Marenkovcu v Davčo.

Tri partizanke

Brsničarjeva domačija nad Podlonkom je med vojno dobila partizansko ime Zadnja rezerva. Družina je bila stalna in zanesljiva zveza z dolino. Andrej (1901–1960) je vzpostavil stalno zvezo z Bercetovimi v Dašnjici. Poleg njega sta sem prihajali tudi njegova sestra Angela in nečakinja Mici. Brsničarjev Miha Tolar pa je pomladi 1943 postal stalni spremljevalec dr. Eda Poharja.

Ker so se zveze med Brsničarjevimi in Bercetovimi že toliko razvile, da je bilo pričakovati, da jih bodo odkrili nemški orožniki v Železnikih, so jih tu začasno prekinili s tem, da sta Bercetovi sestri Marija (r. 1924) in Milka (r. 1927) junija 1943 odšli na Prtovč k partizanom. Postali sta borki prve čete 9. bataljona.

Dne 10. junija 1943 je odšla v partizane tudi Anica Sušnik (r. 1926) iz Železnikov. Bila je brez staršev in je služila v gostilni Karla Dolenca na Jesenovcu. Zaradi stalnih zvez s partizani je postala sumljiva, zato se ji je zdelo še najbolj varno, če se tako umakne morebitni nemški aretaciji. Preko Smoleve in Martinj Vrha je prišla v 4. bataljon, kjer je postala partizanka Olga.

Vse tri so bile 12. julija 1943 razporejene v novoustanovljeno Prešernovo brigado. Dne 3. avgusta 1943 so jih na Žirovskem vrhu ujeli, ko je brigada tam padla v nemške zasede. Zaprte so bile v Begunjah, odkoder so Milko jeseni 1943 poslali v taborišče Auschwitz, iz katerega se je po vojni vrnila. Marijo so poslali na prisilno delo v Avstrijo, Anico pa na Jesenice, kjer sta dočakali konec vojne.

Nemci so avgusta 1943 natisnili lepak, na katerem so objavili 93 imen ujetih partizanov na Žirovskem vrhu. Na njem so tudi imena teh treh partizank.

Marijin in Milkin brat Jože (r. 1930) je še naprej sodeloval s partizani in aktivisti, ki so ga uporabljali za razne kurirske in obveščevalne naloge. Pozimi 1944/45 je bil večkrat voznik. S konjem in vozom je za transportno četo prevažal hrano ali kaj drugega iz Železnikov skozi Potok, čez Slugovo dolino na Cerkljansko. Taka pot je trajala dva do tri dni in še težavna je bila, ker je bilo na več krajih zasneženo in poldenelo.

Pot na Dolenjsko

O partizanski mobilizaciji in o dotoku novincev v gorenjske partizane je v knjigi Prešernova brigada (str. 24, Nova Gorica 1967) napisano:

»Tedad pa je nastala nova težava: kje preskrbeti orožje za tolikšno število novih borcev? Sklenili so, da bodo v gorenjskih partizanskih enotah zadržali le tiste borce, ki s seboj prinesejo tudi orožje, medtem ko sme biti neoborožencev po četah največ dvajset odstotkov. Vse druge neoborožence so pošiljali v Dolomite, odtod pa čez železniško progo Ljubljana–Postojna na Notranjsko. Pred odhodom na pot so jim pojasnili, da bi bilo skrajno nevarno, če bi ostalo tolikšno število neoborožencev na Gorenjskem in da bodo onstran meje ostali le toliko časa, da dobe orožje in se izurijo, nato pa se bodo vrnili nazaj na Gorenjsko.«

Na Notranjsko in Dolenjsko je z Gorenjske tedaj odšlo več skupin. Poročamo le o tistih, s katerimi je imel opraviti 4. bataljon.

Dne 28. februarja je prva taka skupina odšla z Žbonta v Davči v Dolomitski odred. Bilo je okrog trideset neoboroženih novincev s spremstvom dvanajst oboroženih borcev. Skupino je vodil komandir Jože Luznar-Miha. Anton Ozebek-Ludvik (r. 1920 pri Lenartu) se spominja, da so šli po naslednji poti: skozi Martinj Vrh, Rovt, Jarčje Brdo, Gabrško Goro, na Visokem čez Soro, mimo Črnega Vrha, čez državno mejo, na Babno Goro, kjer so 3. marca prišli v neki bataljon Dolomitskega odreda.⁴⁸

Po isti poti se je komandir Miha s spremljajočo skupino borcev okrog 5. marca vrnil na Žbont, kjer je v tedaj ustanovljenem 4. bataljonu postal komandir druge čete.

Po bojih od 18.–20. marca 1943 v Belški grapi se je Dolomitski odred umaknil na Dolenjsko, kjer so bili njegovi borci porazdeljeni v Cankarjevo in Tomšičevo brigado.⁴⁹

Viktor Gortnar (r. 1925, Železniki) se teh dogodkov takole spominja:

»Sam odhod moje skupine na Dolenjsko, pravzaprav v Dolomitski odred, je bil ob koncu februarja ali v začetku marca. Pred odhodom so nam vzeli orožje in sveto obljubili, da smo poslani po orožje in da se bomo vrnili na Gorenjsko. Seveda nismo imeli razloga, da tega ne bi verjeli. V eni noči smo prešli Poljansko Soro in zatem nemško-italijansko mejo. Zjutraj smo že bili v odredu v vasi Hruševo ali Brezje. Za vso skupino, tudi za mene, je bil prihod v odred veliko razočaranje.

Takoj so nam povedali, da smo prerazporejeni ter da z orožjem in vrtnitvijo ne bo nič. Nekateri so nas zasmehovali zaradi naše naivnosti. Videli smo, da je bila Janušкова četa bolj oborožena in opremljena kot borci v tem odredu. Razporedili so nas v različne enote, da nismo bili skupaj in tako smo se počutili zelo osamljene, saj smo se znašli med samimi neznanimi in tujimi ljudmi. Za štabe so kuhali posebej pa tudi v oblekah smo videli razlike. Za nas je bilo novo to, ker smo zvečer in ponoči na vse strani videli osvetljene belogardistične in italijanske postojanke, prebivalci pa so se nam zdeli manj zanesljivi in ne tako naklonjeni kot na Gorenjskem. Za osebno higieno ni bilo poskrbljeno, kmalu smo se našli uši. Hrana je bila slabša in neredna. Zelo smo pogrešali stike z domačimi ljudmi.

Na pustni torek (9. marca) smo že v Grčarevcu pri Logatcu mobilizirali mlade fante, ki so menda hoteli tam vzpostaviti belogardistično postojanko. Pripravljali so veliko sovražnikovo ofenzivo, ki naj bi likvidirala Dolomitski odred. Ofenziva je bila dobro planirana in bela garda se je pokazala v svoji pravi luči. Odred je imel velike izgube. Zaradi dezerterstva, demoralizacije, panike in podobnega je bil odred skoraj likvidiran.

Vsi ti dogodki, zlasti pa še smrt Kucovega Franca (Franc Bertonec, r. 1921 v Železnikih, padel 22. marca 1943 na Ključu), so moreče vplivali na našo skupino prerazporejenih. Vedno bolj smo mislili na vrnitev na Gorenjsko. To našo željo so v štabu odreda odločno zavračali. Začeli smo misliti na beg. Neke noči me je zbudil Škovinar in predlagal, da pobegnemo iz odreda, da bi se vrnili v Januškovsko četo. Nekaj jih je potem res pobegnilo, nekaj pa nas je ostalo. Potem je bilo v odredu nekaj sestankov, na katerih so močno obsojali dezerterstvo in govorili, da so ubežniki večinoma prišli Nemcem v roke, kar pa ni bilo čisto res.

Spominjam se potem bojev odreda na Babni Gori, na Ključu, na Toškem Čelu. Preganjanj so nas noč in dan. Pritisk sovražnika je bil vsak dan hujši. Posebno se spominjam borb na Ključu, kjer smo bili obkoljeni. Na srečo smo imeli precej ročnih bomb, ki smo si jih bili nabrali na nemško-italijanski meji. Na Ključu mi je nekdo od naših Gorenjcev prinesel čevlje padlega Kucovega Franca. Bil sem že bos, saj moja obleka in obutev, ki sem ju imel na sebi ob odhodu v partizane, nista zdržali vseh naporov, kakršnim sem bil doslej izpostavljen.

Po večdnevni bojih se je preostali del odreda pod Svarunovim poveljstvom umaknil iz Dolomitov prek Notranjske in Dolenjske v Belo krajino. Zjutraj 1. maja smo prišli v Štrekcljevec pri Suhorju. Tam smo našli Šercerjevo brigado, ki se je pripravljala na prvomajsko parado na Suhorju. Nas niso vključili, ker smo bili slabo opremljeni. Od naše skupine iz Januškovske čete sta poleg mene prišla v Šercerjevo brigado še Jožko Šmid, Šimencov iz Železnikov, in Franc Bogataj, Kovačev s Češnjice...⁵⁰

Druga večja skupina je odšla na Dolenjsko 14. junija iz taborišča pri Valentinu pod Lenartom. Petinpetdeset Ukrajincev, dečkov, starih kakih petnajst let, je pobegnilo iz taborišča pri Šent Jakobu v Rožu na Koroškem. Čez Golico so prišli na Mežakljo, preko Pokljuke na Jelovico, kjer jih je sprejel 9. bataljon. Od tu so prišli v 4. Selški bataljon, ki naj bi jih končno pospremil na Dolenjsko. Za to

Franc Bogataj, Kovačev, s Češnjice je padel februarja 1944 nad Šoštanjem

Franc Gortnar-Črt s Češnjice je 14. junija 1944 zgorel v bunkerju v Hrašah pri Smledniku

nalogo so določili tretjo četo. Dodali so še kakih petnajst neoboroženih novincev iz 4. bataljona. Tako je skupina okrog sto ljudi odšla proti Dolenjski. Ta pot je bila izredno dolga in naporna, saj v Dolomitih tedaj ni bilo naših enot in so tamkajšnji teren skrbno nadzirale italijanske in belogardistične posadke.

Komandir tretje čete je bil tedaj bolan, zato je vodstvo skupine prevzel komandir voda Albin Lavtar-Dušan, ki se dobro spominja te poti. Šli so čez Poljansko dolino na Žirovski vrh, čez mejo, mimo Podlipe, na Ljubljanski vrh do Kureščka. Po tej poti so jih vodili kurirji, ki so tu že imeli redno linijo. Okrog 25. junija jih je pri Pokojišču dobil orožar Šerčerjeve brigade Ivan Babšek s svojo patrolo. Z njim so potem rekvirirali prehrano. Ustavili so se na Travni gori, od koder so spet šli po hrano v vas Jurjevico. Tu so se spopadli z belogardisti, vendar niso imeli nobenih žrtev. Dne 1. julija so v Suhi krajini prišli v taborišče Šerčerjeve brigade.⁵¹

Nekako po isti poti se je Dušan s tretjo četo do 5. ali 6. julija vrnil v taborišče pri Stirpniku. Pot je bila izredno težavna predvsem zaradi pomanjkanja hrane in, ker jim je pretila nevarnost sovražnika. Med potjo se je izgubilo veliko mladih Ukrajincev. Spraševali smo se, kaj so potem doživljali ti mladi ljudje?

Tretja večja skupina je odšla na Dolenjsko 13. julija 1943. Ob formiranju Gorenjske brigade in reorganizaciji Gorenjskega odreda je namreč ostalo okrog sto neoboroženih borcev, ki niso bili nikamor razporejeni, poleg teh pa se je tu znašlo še kakih dvajset Ukrajincev. Za vodstvo te skupine, ki jo je bilo treba pospremiti na Dolenjsko, sta bila določena Janko Prezelj-Stane in Ludvik Novak-Aleksander. Ob reorganizaciji Gorenjskega odreda sta bila postavljena za komandanta in politkomisarja 1. bataljona tega odreda. Bataljona pa tedaj še nista prevzela. Dobila sta četo oboroženih borcev, s katero sta potem pospremila omenjenih stodvajset neoboroženih ljudi na pot.

Šli so po isti poti kakor prejšnja skupina, le da so z Ljubljanskega vrha šli čez Kurešček in Travno goro v Suho krajino. Ko so Tomšičeva, Šerčerjeva, Cankarjeva in Gubčeva brigada 25. in 26. julija napadale Žužemberk in Zafaro, je med te brigade prišla ta skupina.

Po isti poti, po kateri so bili prišli, so se sedaj vračali tisti, ki so to skupino spremljali. Dne 5. avgusta sta Stane in Aleksander prišla s svojo spremljajočo četo do Podlipe v Dolomitih. Tu jih je ustavil štab 2. »Gorenjske« operativne cone, ki se je za brigado vračal na Dolenjsko. Komandant cone Pero Popivoda je prisilil utrujene in lačne borce, da so se vrnili na Ljubljanski vrh. Z njimi je šel tudi politkomisar bataljona Ludvik Novak-Aleksander. Čez nekaj dni so prišli v sestav Prešernove brigade. Politkomisar Aleksander je kmalu zatem zaradi velike izčrpanosti oslabil, da so ga z manjšo skupino bolnikov poslali v partizansko bolnišnico Spodnji Hrastnik. Tu se je pozdravil in kasneje postal politkomisar bolnišnice.⁵²

Janko Prezelj-Stane se je 6. ali 7. avgusta vrnil v štab Gorenjskega odreda, kjer je poročal o opravljeni poti na Dolenjsko. Takoj je moral prevzeti novo skupino kakih petdeset novincev in z njimi oditi na isto pot. Dobil je tudi skupino oboroženih borcev za spremstvo in tako sestavil kolono. V predhodnici je bila večja skupina oboroženih borcev, sredi kolone novinci, v zaščitnici pa manjša skupina oboroženih spremljevalcev. Po znani poti je ta skupina odšla na pot nekako 8. avgusta. Na Dolenjskem so prišli v sestav Šerčerjeve brigade. Tokrat pa so tu zadržali tudi tiste oborožene borce, ki so bili določeni le za spremstvo in bi se torej morali vrniti v sestav Gorenjskega odreda. S temi borci sta tedaj ostala tudi Jožko Gracelj-Darko in Stane Perc-David, ki sta dotlej pomagala voditi to skupino. Vrnila sta se Janko Prezelj-Stane in spremljevalec Franc Bertoncely-Boris. Dne 17. avgusta sta prišla v Martinj Vrh, kjer je bil tedaj štab Gorenjskega odreda.⁵³

Nastanek relejnih kurirskih postaj

V začetku NOB so kurirsko službo opravljali pač kurirji partizanskih enot. Z razvojem NOB pa je bilo to premalo, saj so se kurirske naloge zelo povečale. V prvi polovici leta 1943 so že nastali rajonski (okrajni) in okrožni politični forumi. Partizanske enote so se znatno povečale. Razvile so se ciklostilne tehnike. Vse to je zahtevalo trdno kurirsko organizacijo, sposobno povezovati vse te ustanove. Kurirji so prenašali vedno več pošte, različno literaturo, spremljali večje ali manjše skupine oseb pa tudi posamezne vojaške ali politične funkcionarje.

Od marca do junija 1943 so tudi v Selški dolini nastale nove kurirske relejne postaje. Povezali so jih v mrežo kurirskih postaj in niso bile več podrejene partizanskim enotam. Tako sta pomladi nastali kurirski postaji (karavli) Podlonkom G-1 in v Martinj Vrh G-3, nekoliko kasneje pa še v Davči G-11.

Sprva je bilo v vsaki po štiri, pet kurirjev, že v juliju pa se je število kurirjev povečalo tako, da jih je bilo v vsaki postaji okrog deset. Tako je Selški bataljon s svojimi borci pomagal formirati tudi te kurirske karavle. Do konca vojne so odigrale važno, smemo reči, kar nenadomestljivo vlogo.⁵⁴

V letu 1944 so se jim pridružili še vezisti. Ti so vzpostavili telefonsko zvezo od Prtovča, skozi Železnike, v Martinj Vrh pa naprej skozi Novake in Cerkno na Vojsko, vse do Lokev in Čepovana. Tedaj je bilo možno s Prtovča telefonirati na štab 9. korpusa, ko se je zadrževal na Lokvah ali v Cerknem.

Ob ustanovitvi Prešernove brigade

Do konca maja 1943 je bilo na Gorenjskem že devet bataljonov, ki so delovali pod poveljstvom Gorenjskega odreda. To so bili: 1. Jelovski, 2. Poključski, 3. Poljanski, 4. Selški, 5. Kokrški, 6. Koroški, 7. Kranjski, 8. Loški in 9. Dražgoški bataljon.

Glavni štab NOV in POS je 24. junija 1943 imenoval štab 2. »Gorenjske« operativne cone z nalogo, da iz teh bataljonov ustanovi močnejšo operativno enoto, ki bi odločneje in uspešneje nastopala proti okupatorju na Gorenjskem in na Koroškem.

Štab te druge operativne cone je z ukazom dne 12. julija ustanovil 8. udarno brigado, ki je 10. avgusta dobila ime 7. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Franceta Prešerna«. Hkrati so preuredili tudi Gorenjski odred, ki je dobil tri bataljone, in ustanovili samostojen Koroški bataljon.⁵⁵

Ob ustanovitvi 9. bataljona (22.–24. maja) sta oba bataljona, (četrti in deveti) imela po dvanajst puškomitraljezov (po štiri v vsaki četi). Četrti bataljon je imel okrog 100, deveti pa 85 borcev. Na zbornem mestu v Davči, tik pred formiranjem brigade, pa je četrti bataljon imel 150, deveti bataljon pa okrog 180 borcev.

V juliju je iz prve čete 4. bataljona dezertiral njen komandir Anton Gosar. Odšel je domov v Škofjo Loko, od tam pa kmalu na delo nekam v Celovec. Po vojni se je vrnil domov. To četo je na zborni mesto v Davčo potem pripeljal nov komandir Tine Staroverski-Sašo.

Po spomenu nekaterih borcev tedanjega 4. bataljona je bil le-ta tedaj takole razporejen v brigado: v 1. bataljon dvajset, v 2. in 3. bataljon pa po petnajst borcev, iz ostalih sto borcev je bil formiran nov bataljon Gorenjskega odreda. Deveti bataljon je bil skoraj v celoti razporejen v Prešernovo brigado.

Štab cone je z nekaj člani Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko in s štabom Gorenjskega odreda bil pri Marenkovcu in Špehu v Davči v vsej prvi polovici julija 1943. Tu so se tudi zbirali bataljoni. Komandant cone, Pero Popivoda, se je tu spustil v nepotrebno in nevarno avanturo. Začel se je pogajati

Osebe prehodne ambulate Podlonk. V prvi vrsti z leve: Jože Markelj-Marko, Sonja (Francka Brejc), Iztok, Marija, Jože Šmid-Božo (komandir ambulate); v drugi vrsti z leve: Jože Šmid – Jernejčev s Podlonka, Pravharjev z Jamnika, Filip Bernik-Benja, neki Rus, nepoznani in Franc Šmid – Anžonov s Podlonka. (Slikano avgusta ali septembra 1943)

z Nemci. Zveza pri teh pogovorih, ki so v glavnem potekali na Tajnetovi žagi pod Davčo, je bil mesar Franc Podboršek. Preko nemškega komisarja (župana) Brunnerja v Železnikih je bil v pogajanja pritegnjen tudi vodilni gestapovec na Bledu major Helmut Rozumek. Nemci so obljubljali, da bodo s kamionom pripeljali več parov čevljev in nekaj pušk. Sprva je bilo domenjeno, da bodo to pripeljali v Davčo ali v Potok, kasneje pa je bilo na Popivodov predlog dogovorjeno, da bodo to pripeljali v Poljansko dolino, nekam med Podgoro in Trebijo., in to 2. avgusta 1943. Tako so Nemci izvedeli za smer partizanskega pohoda, pa so od Trebije do Žirovskega vrha postavili močne zasede, v katere je potem padla novoustanovljena Gorenjska brigada na pohodu proti Dolenjski.

Podboršku je vloga v teh pogovorih zapečatila usodo. Mirko Klopčič-Mišo in Podboršek sta veliko sodelovala. Ko je bil Mišo ujet, je Podboršek zagotavljal, da bo pazil in opozoril, če bi Miša nameravali Nemci ustreliti kot talca. Ko so potem 14. julija Nemci pripeljali iz Begunj talce pred Dolenjo vas in jih tam 19 ustrelili, je bil med njimi tudi Mirko Klopčič. Podboršek se je tedaj »izkazal« z netočnim in zapoznelim sporočilom. Partizani so zato zakasnili z intervencijo, ki bi to streljanje preprečila. Proti koncu avgusta ali v začetku septembra je Podboršek šel v Ojstri Vrh »na zvezo«, od koder pa se ni več vrnil.⁵⁶

Lojzetova smrt

Ko je bil v začetku maja bataljonski politkomisar Vlastimir Vardjan-Lojze premeščen na Pokljuko, je tam sprva bil pomočnik bataljonskega politkomisarja, kasneje pa politkomisar v istem bataljonu.

Jubilejno srečanje na Češnjici 7. januarja 1973 ob 30-letnici skupnega odhoda v partizane. Z leve: Anton Habjan, Miha Bertoncelj-Mišo, Jože Šmid-Živko, neki Iztok iz Kranja, Filip Bernik-Benja, Franc Šmid, Niko Bertoncelj-Harkov, Dominik Mažgon-Marjan, Ferdinand Gortnar-Majnik, Janez Trdina-Bolti, Janko Šmid-Prosinec, Polde Markelj-Gašper, Anton Božič in Jože Šmid-Podlonski

V začetku julija je z bataljonom prišel na zborna mesto v Davčo, kjer so tudi ta bataljon razporedili delno v Prešernovo brigado, delno pa v novoformirani Gorenjski odred. Z ukazom 2. Gorenjske operativne cone je bil Lojze postavljen za pomočnika politkomisarja Gorenjskega odreda.

Ko je odšla Prešernova brigada na Dolenjsko, je s štabom brigade potoval tudi Lojze. Janko Mrovlje je konec Lojzetovega potovanja takole opisal: »Bilo je zjutraj 4. avgusta 1943. Skupina borcev Gorenjske brigade se je uspešno prebila iz nemškega obročja na Selu pri Žireh, druga skupina pa se je poskušala prebiti preko Žirovskega Vrha nad Zalo pri Gorenji Dobravi. Pri Župnikarjevi domačiji, ob potoku Studenca se je ta skupina, ki sta jo vodila Silvan Klavčič in Vlastimir Vardjan, nameravala prebiti v smeri Vinharij in Bukovega Vrha. Bila sta v predhodnici te skupine, toda pri prehodu čez mejo pri potoku Brebovščica sta oba padla. Omahnila sta na Rapočevem travniku med cesto in potokom.

Nemci padlih niso uspeli identificirati. Od domačinov so zahtevali, da ju pokopljejo v skupni grob v robah na Podrenu v neposredni bližini Podrenove hiše na Gorenji Dobravi. Po vojni so 10. novembra 1945 njune posmrtno ostanke svojci prepeljali na ljubljanske in na kamniške Žale.«⁵⁷

Januš k o v a s m r t

Pod Strožičem je maja 1943 nastajal Kokrški bataljon, ki je sprva imel dve četi. Komandir ene od teh dveh čet je bil Polde, ki pa je v maju nekam izginil. Na njegovo mesto je štab Gorenjskega odreda poslal Janka Luznarja-Januška. Ta je v četo prišel proti koncu maja in je potem v njej bil še v juniju. Taborila je pod Storžičem in pod Ljubeljem.⁵⁸

V drugi polovici julija je bil Janušek spet na svojem znanem domačem terenu, vendar sam. Januškov soborec in puškomitraljezec Stane Podlipnik-Porobek (r. 1922, Kališe), ki je bil zadnja dva meseca z Januškom, se tega nekako takole spominja:

»V Davči sem bil razporejen v Prešernovo brigado. V dneh od 14. do 18. julija pa so bili v Davči, na Prtovcu in na Ratitovcu boji z Nemci. Tedaj se je iz našega bataljona več borcev razkropilo. Ostal sem sam pa sem za nekaj dni odšel domov v Kališe. Še nekaj vaščanov je tedaj prišlo domov. Kmalu nas je našel Janušek in šli smo z njim. V začetku avgusta nas je bilo že kakih 25 in Janušek je rekel, da je to nova Jelovška četa. Zadrževali smo se na južnem robu Jelovice nad Dražgošami, Lajšami in Jamnikom. Dne 8. septembra zvečer smo se iz taborišča čete nad Dražgošami odpravili mimo Lajš v Besnico po hrano. Zvečer smo prišli do Jedrtine cerkvice nad Lajšami, ko je lajški mežnar (Fajfar) ravno odzvonil Ave Marijo. Vprašali smo ga, če je pot varna, pa nam je zagotovil, da ni videl nikjer nikogar. Ko smo tako prišli mimo cerkve, je po naši koloni udaril mitralješki rafal iz stolpa cerkve. Tam so bili v zasedi nemški orožniki iz Selc, česar pa mežnar ni vedel. Ob meni, ki sem bil pred kolono, je takoj smrtno zadet padel sovaščan Jože Božič (r. 1921), za nama je bil komandir Janušek, ki je bil tudi takoj smrtno ranjen in za njim so padli še trije borci. Jaz sem bil večkrat prestreljen pa sem se zavalil v nekakšen suh potočni jarek in tam obležal. Močno sem krvavel in se šele naslednji dan ob devetih dopoldne zbudil. Zavlekel sem se pod bližnjo smreko, kjer pa me je kmalu zapazil nemški izvidniški avion in me začel obstreljevati, k sreči pa me ni zadel. Dobil me je domačin iz Lajš, ki je našel tudi nekaj razkropljenih borcev naše čete. Ti so me potem na vozičku pripeljali domov, kjer sem se do decembra pozdravil. Potem sem odšel med kurirje na G-26 k Mohorju.«⁵⁹

- ¹ Janko Lotrič, *Železniki*, pripoved po spominu.
- ² Knjiga NOV na Slovenskem 1941–1945, tretja izdaja, str. 244. V drugi polovici aprila 1942 je štab I. grupe odredov ustanovil 2. »Poljanski« bataljon, ki so ga sestavljale: Škofjeloška, Poljanska in Selska četa.
- ³ Vlastimir Vardjan-Lojze: podatki o njem v članku Prvoborca komunista padla v Žirovski hajki, *TV-15* dne 30. 1. 1986.
- ⁴ Pri Brsničarju so tedaj živeli: oče Jaka-Tolar z otroki: Miha, Andrej, Angela, Micka. Po vojni je bila ta hiša nekaj časa prazna, potem je pa pogorela.
- ⁵ Janez Lušina-Mali: nadaljevanje spominskega zapisa Prvi bataljon, *TV-15*, dne 27. 11. 1986.
- ⁶ Po spominu dveh borcev, ki sta tedaj bila v tej četi: Janko Prezelj-Stane, Kranj, in Anton Žbontar-Slavc, Zali Log.
- ⁷ Stanko Petelin: *Prešernova brigada* (Nova Gorica 1967), poglavje Nemška in partizanska mobilizacija, str. 21–24.
- ⁸ Marjan Šmid, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ⁹ *Loški razgledi* 16, 1969, Iz dnevnika Lokačeve mame, str. 51–55.
- ¹⁰ Janko Lotrič, pripoved po spominu.
- ¹¹ Viki Gortnar, Beograd – Zemun: spominski zapis.
- ¹² Franc Bertoncelj-Boris, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ¹³ Janko Prezelj-Stane, Kranj: iz zasebnih zapiskov. Marjan Šmid in Franc Potočnik, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ¹⁴ Franc Štalec-Rudi, Radeče pri Zidanem Mostu: iz osebne zapiska.
- ¹⁵ Marjan Šmid, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ¹⁶ Janko Prezelj-Stane, Kranj in Franc Potočnik, *Železniki*.
- ¹⁷ *Loški razgledi* 16, 1969, str. 52.
- ¹⁸ Janko Prezelj-Stane, Kranj, in Franc Štalec-Rudi, Radeče pri Zidanem Mostu.
- ¹⁹ Nadaljevanje Lušinovega članka Pot Gregorčičevega bataljona, *TV-15*, dne 22. 1. 1987.
- ²⁰ Članek Pot Gregorčičevega bataljona, *TV-15*, dne 29. 1. 1987.
- ²¹ Vsaka četa je ob formiranju imela po dva voda in kmalu zatem še tretjega. Ni mi bilo mogoče izvedeti za imena komandirjev in političnih delegatov v teh vodih. V četah so bili vsaj po štirje puškomitraljezi. Tudi za vse puškomitraljezce nisem mogel dobiti imen. Morda se bo pa sedaj, ko je to objavljeno, le našel kdo, ki se bo oglasil in nekaj povedal o vsem tem.
- ²² Na kraju zasede je sedaj spominski kamen. Dogodek je opisan v knjigi *Pomniki NOB na Škofjeloškem*, str. 377. (Založba Borec, 1986).
- ²³ Marjan Šmid in Franc Potočnik: pripoved po spominu.
- ²⁴ Po pripovedi udeležencev, in sicer: Nande Gortnar-Majnik in Franc Potočnik-Muro, oba sedaj v *Železnikih*, sta bila v zasedi Mihove čete; Janko Prezelj-Stane, Kranj, in Stane Lotrič-Skolé, Svibno pri Celju, sta bila v zasedi Stanetove čete.
- ²⁵ Franc Potočnik, Filip Bernard, Nande Gortnar in Tomaž Medičev, vsi sedaj v *Železnikih*: pripoved po spominu.
- ²⁶ *Loški razgledi* 16, 1969, str. 53.
- ²⁷ Franc Blaznik, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ²⁸ Jože Šmid-Podlonski, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ²⁹ Udeleženec zasede Janko Šmid-Prosinec, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ³⁰ Anton Bertoncelj-Kovačev, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ³¹ Marjan Šmid, Franc Potočnik: pripoved po spominu.
- ³² Pegam Franciška in sin Lado, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ³³ Janko Prezelj-Stane, Kranj: iz zasebnih zapiskov.
- ³⁴ Janko Lotrič-Falenko, Nande Gortnar-Majnik, *Železniki*: pripoved po spominu.
- ³⁵ Janko Šmid, Marjan Šmid, Franc Bertoncelj-Boris in Franc Potočnik, vsi iz *Železnikov*: pripoved po spominu.
- ³⁶ Knjiga *Prešernova brigada*, poglavje Nemška in partizanska mobilizacija, str. 21–24.
- ³⁷ *Loški razgledi*, 16, 1969, str. 55–56.
- ³⁸ Janko Prezelj-Stane, Kranj: iz zasebnih zapiskov.
- ³⁹ Janko Prezelj-Stane: iz zasebnih zapiskov.
- ⁴⁰ Dogodkov ob ustanovitvi 9. bataljona in reorganizaciji 4. bataljona se spominjajo tedanji borci: Albin Lavtar iz Selc, iz *Železnikov* pa Janko Šmid, Tone Torkar in Tone Bertoncelj.
- ⁴¹ Dogodek je opisan v knjigi *Klič glavni štab*, članek Karla Kozarja Obkoljeni, str. 351.

- ⁴² Dogodka se spominjajo udeleženci akcije: Filip Bernard, Marjan Šmid in Franc Potočnik, vsi iz Železnikov.
- ⁴³ *Loški razgledi*, 16, 1969, str. 56.
- ⁴⁴ Dogodka se spominjata udeleženca Albin Lavtar iz Selc in Tone Bertoncelj-Kovačev iz Železnikov. Tam je sedaj spomenik.
- ⁴⁵ Akcijo je vodil in se je spominja Nande Tolar-Mirko, Škofja Loka.
- ⁴⁶ Akcije se spominja udeleženec Franc Potočnik iz Železnikov.
- ⁴⁷ Franc Štalec-Rudi, Radeče pri Zidanem Mostu, spominski zapis.
- ⁴⁸ Anton Ozebek, Železniki, pripoved po spominu.
- ⁴⁹ Rudolf Hribernik-Svarun, knjiga *Dolomiti v NOB* (Ljubljana, 1974), poglavje Poraz v Belški grapi, str. 393–394.
- ⁵⁰ Viktor Gortnar, Beograd – Zemun, spominski zapis.
- ⁵¹ Albin Lavtar, Selca, pripoved po spominu. Milan Guček, knjiga *Strmi lazi – Šerčerjeva brigada* (Ljubljana, 1984), druga popravljena in dopolnjena izdaja, str. 254–255.
- ⁵² Ludvik Novak-Aleksander, Nova Gorica, pripoved po spominu.
- ⁵³ Janko Prezelj-Stane, Kranj, iz zasebnih zapiskov; Franc Bertoncelj-Boris, Železniki, pripoved po spominu; Milan Guček, knjiga *Strmi lazi*, str. 309.
- ⁵⁴ Rado Zakonjšek, knjiga *Partizanski kurirji* (Ljubljana, 1985), poglavje I. Gorenjska relejna linija, str. 533, 545 in 576. Janko Šmid in Filip Bernard, Železniki, pripoved po spominu.
- ⁵⁵ Zbornik *NOV na Slovenskem 1941–1945*, poglavje Pomladanski razmah na Gorenjskem in zahodnem Koroškem, str. 471–474 (Tretja izdaja).
- ⁵⁶ Podrobnejši opis teh dogodkov je v *Loških razgledih* 23, 1976. Tam je objavljen moj članek Pogajanja z gestapovci, na str. 214–216.
- ⁵⁷ Lojze Mrovlje, članek Prvoborca komunista padla v Žirovski hajki, TV-15 dne 30. 1. 1986.
- ⁵⁸ *Loški razgledi*, 4, 1957, tu je objavljen članek Janeza Lušine Čez Savo maja 1943. Na str. 141 omenja prihod komandirja Januška v četo pod Storžičem.
- ⁵⁹ Stane Podlipnik, Ljubljana, pripoved po spominu.

P r i p o m b a:

Spis o 4. bataljonu Gorenjskega odreda sem pripravljajal dalj časa. Uspel sem ga napisati predvsem zato, ker sem doma v Železnikih, kjer sem bil rojen leta 1925, in številne soborce tega bataljona osebno poznam. Obiskal sem jih in po spominu, nekaj pa tudi po pisanih virih, smo slednjič le sestavili podobo tistega časa in dogodkov v njem. Jelovška četa in 9. bataljon sta tu le bežno omenjena. Obe ti dve enoti seveda tudi zaslužita podrobnejši opis o njunem delovanju in razvoju. Kdo bo to naredil in kdaj? Pri tem delu sem si pomagal tudi s karto Škofjeloško pogorje, merilo 1 : 40.000, izdala Planinska založba v Ljubljani.